

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

ERIK ŽOVINEC, JANA DUCHOVIČOVÁ A KOL.

ŠPECIÁLNA PEDAGOGIKA I
KOMPENDIUM NITRIANSKEJ ŠPECIÁLNEJ PEDAGOGIKY

NITRA 2023

Vysokoškolská učebnica bola schválená Edičnou komisiou Pedagogickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Publikácia prezentuje čiastkové výstupy výskumnej úlohy KEGA 011UKF-4/2023 - Podporný artefietický program pre žiakov stredných škôl s vývinovými poruchami učenia (011UKF-4/2023).

Špeciálna pedagogika I
Kompendium nitrianskej špeciálnej pedagogiky

Autori:

doc. PaedDr. Erik Žovinec, PhD.
prof. PaedDr. Jana Duchovičová, PhD.
PaedDr. Alexandra Pavličková, PhD.
PaedDr. Barbora Sender, PhD.
PaedDr. Jana Balážová, PhD.
Mgr. Kristína Bielčíková, PhD.
Mgr. et Mgr. Monika Pavelová
PhDr. et Mgr. Gabriela Erhardtová

Recenzenti: prof. PhDr. Peter Seidler, CSc., prof. PaedDr. Vladimír Klein, PhD.

Jazyková korektúra: Bez jazykovej úpravy
Návrh obalu: PaedDr. Barbora Sender, PhD.
Ilustrácia: Nikolaeva Elena (Ukrajina)
Technická úprava: Mgr. Gabriela Erhardtová
Vydavateľ: Pedagogická fakulta UKF v Nitre
Vydanie: 2023, prvé

ISBN 978-80-558-2099-6

EAN 9788055820996

ÚVOD	7
1 PEDAGOGIKA A ŠPECIÁLNA PEDAGOGIKA	11
1.1 ČLENENIE PEDAGOGIKY A OBSAH PEDAGOGICKÝCH DISCIPLÍN	18
1.2 ŠPECIÁLNA PEDAGOGIKA AKO VEDNÁ DISCIPLÍNA	24
1.3 ČLENENIE ŠPECIÁLNEJ PEDAGOGIKY	31
1.4 PREDMET ŠPECIÁLNEJ PEDAGOGIKY	35
1.5 CIELE ŠPECIÁLNEJ PEDAGOGIKY	35
1.6 VZŤAH ŠPECIÁLNEJ PEDAGOGIKY A INÝCH VIED	35
2 STRUČNÝ HISTORICKÝ PREHLAD FORMOVANIA ŠPECIÁLNEJ PEDAGOGIKY U NÁS A VO SVETE	41
2.1 HISTORICKÉ VÝCHODISKÁ STAROSTLIVOSTI O ZNEVÝHODNENÝCH VO SVETE	41
2.1.1 OBDOBIE STAROVEKU A POSTIHNUTIE	43
2.1.2 OBDOBIE STREDOVEKU A POSTIHNUTIE	44
2.1.3 POSTIHNUTIE V OBDOBÍ HUMANIZMU A RENESANCIE	46
2.1.4 OBDOBIE OSVIETENSTVA A POSTIHNUTIE	49
2.2 VZNIK A VÝVOJ STAROSTLIVOSTI O VÝNIMOČNÉ DETI VO SVETE A NA SLOVENSKU V 19. A 20. STOROČÍ	52
2.2.1 OBDOBIE PRVEJ ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY (1918-1939) A VZNIK PRVÝCH ÚSTAVOV	54
2.2.2 ŠPECIÁLNA PEDAGOGIKA V OBDOBÍ PO ROKU 1945	56
2.3 OSOBNOSTI ŠPECIÁLNEJ PEDAGOGIKY	59
3 JEDINEC SO ŠPECIÁLNYMI EDUKAČNÝMI POTREBAMI	74
3.1 VYMEDZENIE ZÁKLADNEJ TERMINOLÓGIE ŠPECIÁLNYCH POTRIEB V PEDAGOGICKOM A NEPEDAGOGICKOM DISKURZE	74
3.2 SÚČASNÝ LEGISLATÍVNY A PRÁVNÝ RÁMEC ZDRAVOTNÉHO ZNEVÝHODNENIA	78

3.2.1 ŽIAK SO ŠPECIÁLNYMI POTREBAMI V ŠKOLSKEJ LEGISLATÍVE A PRAXI	79
3.3 ICF – MEDZINÁRODNÁ KLASIFIKÁCIA FUNKČNEJ ZDATNOSTI, DIZABILITY A ZDRAVIA	85
3.4 KLASIFIKAČNÉ SYSTÉMY CHORÔB MKCH-10/11 A DSM-V	87
3.5 RODINA S DIEŤAŤOM SO ŠPECIÁLNYMI EDUKAČNÝMI POTREBAMI	90
3.6 SÚRODENCI DIEŤAŤA SO ŠPECIÁLNYMI EDUKAČNÝMI POTREBAMI	95
4 VÝCHOVA OSÔB SO ŠPECIÁLNYMI VÝCHOVNO-VZDELÁVACÍMI POTREBAMI	101
4.1 VÝCHOVA A VÝCHOVNÝ PROCES	102
4.2 ŠPECIÁLNA VÝCHOVA A PREVÝCHOVA	105
4.3 VÝCHOVNÁ REHABILITÁCIA A ŠPECIÁLNE VÝCHOVNÉ ZÁSADY	106
4.4 OBSAH VÝCHOVY A VÝCHOVNÉ OBLASTI	108
4.5 VÝCHOVNÉ METÓDY A STRATÉGIE	111
4.6 VÝCHOVA V REZIDENCIONÁLNYCH PODMIENKACH	116
5 VZDELÁVANIE A VYUČOVANIE ŽIAKOV SO ŠPECIÁLNYMI VÝCHOVNO-VZDELÁVACÍMI POTREBAMI	122
5.1 ŠKOLA, ŠKOLSKÝ SYSTÉM A PRIMERANÉ EDUKAČNÉ PROSTREDIE PRE ŽIAKOV SO ŠPECIÁLNYMI EDUKAČNÝMI POTREBAMI	122
5.1.1 ŠPECIÁLNE ŠKOLY A ŠPECIÁLNE VÝCHOVNÉ ZARIADENIA	130
5.2 PODMIENKY VZDELÁVANIA ŽIAKOV S ŠVVP	135
5.3. ÚPRAVY METÓD, OBSAHU A POSTUPOV VO VZDELÁVANÍ ŽIAKOV SO ŠVVP	142
5.4 PODPORNÉ OPATRENIA VO VZDELÁVANÍ	151
5.5 INDIVIDUÁLNY VZDELÁVACÍ PROGRAM	155
6 INKLUZÍVNA PEDAGOGIKA A INKLUZÍVNA EDUKÁCIA	160
6.1 HISTORICKÉ MÍLNIKY INKLUZÍVNEHO VZDELÁVANIA	160

6.2 INKLUZÍVNA PEDAGOGIKA AKO VEDA	165
6.3 PRINCÍPY INKLUZÍVNEJ EDUKÁCIE	168
6.4 ZNAKY INKLUZÍVNEJ EDUKÁCIE	170
6.5 INKLUZÍVNA ŠKOLA	171
6.6 SÚČASNÉ ZDROJE PRE ROZVOJ INKLUZÍVNEHO VZDELÁVANIA A ŠKOLY	175
7 PORADENSTVO PRE OSOBY SO ŠPECIÁLNYMI VÝCHOVNO-VZDELÁVACÍMI POTREBAMI	184
7.1 STRUČNÁ HISTÓRIA A VÝCHODISKOVÁ LEGISLATÍVA ŠPECIÁLNO-PEDAGOGICKÉHO PORADENSTVA	185
7.2 PORADENSTVO PRE OSOBY SO ZDRAVOTNÝM ZNEVÝHODNENÍM	187
7.3 SYSTÉM A ZLOŽKY PORADENSTVA A PREVENČIE	189
7.4 ZÁKLADNÉ ČINNOSTI V ŠPECIÁLNO-PEDAGOGICKOM PORADENSTVE	193
7.4.1 DEPISTÁŽ	193
7.4.2 PREVENČIA A PROFYLAXIA	194
7.4.3 SUPERVÍZIA	195
7.4.4 DIAGNOSTIKA	195
7.4.5 RANÁ STAROSTLIVOSŤ	196
7.4.6 INTERVENČIA V ŠPECIÁLNO-PEDAGOGICKOM PORADENSTVE	198
8 ŠPECIÁLNY PEDAGÓG – OSOBNOSŤ, PROFESIA A SPÔSOBILOSTI	201
8.1 PROFESIA ŠPECIÁLNEHO PEDAGÓGA	201
8.2 KARIÉRNÝ POSTUP A KARIÉROVÉ STUPNE ŠPECIÁLNEHO PEDAGÓGA	207
8.3 KOMPETENCIE ŠKOLSKÉHO ŠPECIÁLNEHO PEDAGÓGA	209
8.4 ASISTENT PEDAGÓGA, JEHO PROFESIA A KOMPETENCIE	210
8.4.1 KVALIFIKAČNÉ PREDPOKLADY PEDAGOGICKÉHO ASISTENTA	211
8.4.2 KOMPETENCIE A ČINNOSTI PEDAGOGICKÉHO ASISTENTA	212

Dovoľte na úvod jeden možno idealistický či patetický citát Helen Kellerovej:

„...Naozaj, kedy sa naučíme, že sme navzájom spriaznení, že sme všetci časťami jedného tela? Kým svet nenaplní duch lásky k našim druhom bez ohľadu na rasu, farbu či vyznanie a nesprítomní v našich životoch a činoch skutočnú existenciu bratstva medzi ľuďmi - kým tú veľkú masu ľudí nenaplní pocit vzájomnej zodpovednosti za blaho druhých, nikdy nedosiahneme sociálnu spravodlivosť...“

O špeciálnej pedagogike sa v mnohých slávnostných príhovorochoch hovorí, že je šľachticou medzi pedagogickými vedami. To vyzdvihnutie robia jej ciele - pomáhať ľuďom s postihnutím, znevýhodnením, hendikepom, extra výnimočnosťou. Pomoc prekonávať následky postihnutia ju stavia na piedestál ľudskej humánosti a oceňuje všetkých, ktorí sa rozhodli, že svoju profesiu zasvätia pomoci druhým, a to tým najzraniteľnejším. Táto odborná publikácia, vysokoškolské skriptá sú venované všetkým budúcim špeciálnym pedagógom. Nájdu v nich teoretické základy našej ušľachtilej, ale mnohokrát neľahkej a náročnej profesie.

Tieto skriptá skrývajú v sebe mnohé príbehy. Zaujímavosťou je, že hneď prvý citát v úvode je od americkej spisovateľky, ktorá po prvom roku života stratila svoj sluch a zrak. Napriek svojmu ťažkému kombinovanému postihnutiu získala vysokoškolské vzdelanie, angažovala sa v politickom aj spoločenskom živote a na jej odkaz sa doteraz nezabudlo. Za neobyčajnej príbehom tejto výnimočnej ženy stojí Anne Sullivanová, ktorá začala Helen vychovávať a učiť od siedmich rokov. Anne bola sama ženou so zrakovým postihnutím, sama navštevovala Perkinsonovej školu pre nevidiacich v Massachusetts a neskôr sem priviedla aj Helen. Perkinsonov inštitút a neskôr škola bola prvou školou pre nevidiacich v USA a funguje doteraz (pozri www.perkins.org). Táto škola sa hrdí viacerými prvenstvami napr. vychovala Lauru Bridgmanovú, ktorá ako prvý slepohluchý človek sa naučila čítať a písať. Deň keď prišla Sullivanová ako mladá učiteľka za Helen samotná Helen potom vo svojich spomienkach oslavovala ako „narodeniny duše“. Mladá Anne naučila Helen komunikovať pomocou abecedy, ktorú vyznačila na Kellerovej ruke, aby jej ukázala názvy vecí okolo nás. Naučila ju tiež rozprávať a rozumieť reči iných ľudí pomocou metódy Tadoma. Ak sa chcete dozvedieť viac musíte pátrať aj trochu sami. Knihy Helen Kellerovej boli preložené aj do češtiny. Jej príbeh bol stvárnený vo filme *The Miracle Worker*. Podobných mien a inšpiratívnych príbehov je v našich skriptách ukrytých desiatky. Nie vždy sa tieto príbehy dajú vo vysokoškolských skriptách prerozprávať v celej svojej kráse a hĺbke. Každý študent musí hľadať ďalej, čítať aj z iných zdrojov, možno hľadať a dokázať, že sa autori v minulosti mýlili, že je to potreba objavovania, hľadania a zlepšovania toho ako funguje svet. Tieto skriptá predkladáme všetkým študentom s tým, že sa rozhodli spoznávať tajomstvá našej profesie. Pevne dúfame, že tento hutný text so všetkými poučkami a vedeckými poznatkami záujem o problematiku v študentovi nezabije (to skriptá a nudné štúdium dokážu). Zaujímavé je, že mnohé príbehy z našej, nie až tak dávnej minulosti ešte neboli napísané. Ani tie smutnejšie. Je to už len na pamätníkoch, za akých podmienok sa u nás rodili prvé špeciálne školy, o spolupráci

autorít vedného odboru s ŠTB, o preberaní myšlienok bez citovania, o zabudnutých pedagógoch ako Bakule alebo Pajdlhauser... Niektoré problematiky neboli v slovenskom špeciálnopedagogickom diškurze vôbec otvorené napr. citlivá problematika zneužívania zdravotne postihnutých v ústavnej starostlivosti a mnoho ďalších. Chceme týmto textom nepriamo dodať odvahu pri hľadaní pravdy všetkým študentom, ktorí sa neuspokoja s tradičnými dogmami, ktoré sa desaťročia nemenia. Tieto texty, ktoré sme pre vás koncipovali sú zmesou tradičných východísk špeciálnopedagogickej teórie a viacerých moderných ideí, ktoré viaceré tradičné postupy a chápania negujú.

Vysokoškolské skriptá sme pripravili najmä pre študentov prvých ročníkov Pedagogickej fakulty v Nitre vychádzajúc z tradície prípravy pedagógov na UKF. Teoretické základy špeciálnej pedagogiky na UKF sme rozdelili do dvoch blokov, pričom ten druhý je venovaný špecializáciám, teda spomínanému rozdeleniu špeciálnej pedagogiky podľa užšieho zamerania (Žovinec, E. a kol., 2019). Ide nám o to, aby budúci špeciálni pedagógovia a pedagogičky získali moderný, komprehenzívny prehľad poznatkov všetkých základných špeciálnopedagogických disciplín. Školskí špeciálni pedagógovia sa v praxi stretávajú s celou paletou detí s hraničným výkonom, ťažkosť u žiakov s kombináciou rôznych diagnóz a podobne. Zároveň sa stretávajú s výsledkami diagnostiky rôznych odborníkov, ktorí používajú indiferentné pojmové aparáty a jazyk špeciálnych pedagógov, neurológov, psychiatrov, lekárov, logopédov nie je vždy rovnaký. Snažili sme sa, ako autori z praxe a zároveň akademického prostredia, reflektovať to, čo nám v praxi po absolvovaní vysokej školy chýbalo, ale aj mnohé zmeny v terminológii, klasifikáciách znevýhodnenia a vedeckých poznatkov posledných rokov. Text obsahuje 8 kapitol, ktoré sme si vytýčili ako dôležité pre orientáciu v terminologickej, legislatívnej a praktickej rovine. Samotné špeciálne potreby a jednotlivé postihnutia a znevýhodnenia sú rozpracované v následnej Špeciálnej pedagogike II (Žovinec, E. a kol., 2019).

Podľa niektorých zdrojov (viď Valenta, Michalík, Lečbych, 2012; World report on disability, 2018) tvoria približne 10-15% populácie práve osoby so zdravotným postihnutím, čo je celosvetovo 600-650 miliónov ľudí. Minorita osôb so zdravotným postihnutím je tak považovaná za najväčšiu na svete. Dalo by sa povedať, že špeciálna pedagogika je pedagogika najväčšej minority sveta. Nie je to však vôbec jednoduché. Koncept špeciálnych edukačných potrieb už v 70. rokoch 20. storočia v Británii zdôvodnil, že pomenovanie postihnutý žiak nám nič nehovorí o tom, aké sú skutočné potreby konkrétneho žiaka vo vzdelávaní. V čom potrebuje asistenciu, čomu nerozumie, ako môžeme s ním komunikovať, ako ho hodnotiť, aby čo najlepšie napredoval....? Akékoľvek dieťa sa môže dostať do situácie, v ktorej potrebuje krátkodobú alebo inú podporu v učení, správaní, prežívaní. Záber špeciálnej pedagogiky sa tým značne rozšíril.

V našej publikácii je viackrát zdôvodnené prečo v pedagogike a špeciálnej pedagogike trvá isté napätie medzi teóriou a praxou. Teória špeciálnej pedagogiky vznikala v dobe, keď prevažná časť detí a žiakov boli edukovaní v podmienkach segregovaných alebo relatívne segregovaných škôl a ústavov. Mnohé teórie v súčasnej dobe vynárajúcej školskej inklúzie (zase len dobiehame svet) sú neaktuálne. Publikácia prináša preto vysvetlenie historických koreňov a súvislostí, viacero moderných teórií a konfrontáciu pojmoslovía. Multidisciplinarita bola zastúpená aj pri tvorbe autorského tímu. Pedagogičky, psychologička, špeciálni pedagógovia z Pedagogickej fakulty v Nitre, ktorí sa podieľajú na vyučovaní a výskume špeciálnej pedagogiky. Spojili sa teoretici a praktici. Niektorí z nás sú nositelia výnimočnosti, niektorí sú aj výnimočnými rodičmi.

Chceli sme, aby študenti pri svojom štúdiu zachovali vedomie o prebiehajúcich zmenách v školskej legislatíve a systéme špeciálnopedagogickej profesie na Slovensku.

Počas prípravy tejto publikácie (trvala viac ako 3 roky) sme zažili ako pedagógovia nástup AI. Spýtali sme sa umelej inteligencie čo je dôležité pre prípravu budúcich špeciálnych pedagógov a pedagogičiek. Tu je jej odpoveď:

„...Profesijná príprava budúcich špeciálnych pedagógov by mala zahŕňať niekoľko kľúčových aspektov. Prvým je získanie solídneho teoretického základu. Študenti by mali mať príležitosť naučiť sa o rôznych typoch porúch, ako napríklad autizmus, poruchy učenia alebo duševné postihnutie. Taktiež by mali študovať psychologické a sociálne aspekty výchovy a vzdelávania detí so špeciálnymi potrebami.

Okrem teórie je dôležité, aby sa budúci špeciálni pedagógovia dostali aj do praxe. Praktická skúsenosť im umožní aplikovať získané znalosti v reálnom prostredí. Môžu sa zapojiť do stáží, pracovať s deťmi so špeciálnymi potrebami a spolupracovať s ostatnými odborníkmi na riešení individuálnych potrieb jednotlivých žiakov. Ďalšou dôležitou súčasťou profesijnej prípravy je vývoj komunikačných a interpersonálnych zručností. Budúci špeciálni pedagógovia by mali byť schopní efektívne komunikovať s rodičmi žiakov, kolegami a inými odborníkmi. Je dôležité, aby boli schopní vytvoriť dôverné vzťahy a pracovať v tíme, pretože spolupráca je kľúčom k úspechu v oblasti špeciálnej pedagogiky. V neposlednom rade by mala profesijná príprava budúcich špeciálnych pedagógov zahŕňať aj rozvoj reflexie a sebareflexie. Je dôležité, aby sa študenti naučili analyzovať svoju prácu, vyhodnocovať svoje metódy a prístupy a neustále sa zdokonaľovať. Reflektovanie na vlastnú profesionálnu prax je nevyhnutné pre kontinuálny rozvoj a dosahovanie lepších výsledkov vo vzdelávaní detí so špeciálnymi potrebami.

Tieto kľúčové aspekty – teoretický základ, praktická skúsenosť, komunikačné a interpersonálne zručnosti, a reflexia – by mali tvoriť súčasť profesijnej prípravy budúcich špeciálnych pedagógov....“. Takže ponúkame solídny základ (a základňu) pre solídne teoretické vedomosti.

Uvedomujeme si, že toto je naša zrejme posledná publikácia v klasickej podobe učebnice, ktorú si budú musieť študenti a študentky odsedieť a odčítať. Nástup AI, dúfam, toto učenie značne uľahčí a prevedie do audio-vizuálnej podoby s možnosťami uvedenia príkladov a pod. Napriek tomu, že je publikácia rozsiahla, stále máme ako autori pocit, že tam nie je všetko. Viacero poučiek, myšlienok a teórii sme zámerne vynechali alebo ponechali na prednášky. Vydanie publikácie zdržali neustále zmeny v legislatívnom, školskom aj poradenskom systéme v kontexte národného Plánu obnovy a odolnosti. Tieto texty vydávame po celkom revolučnom pozmenení školského zákona, do ktorého sa implementovali viaceré princípy inkluzívneho vzdelávania.

Bohužiaľ, proklamatívne zavádzame inkluzívne vzdelávanie v čase bujnenia extrémne-pravicovej politiky v Európe. Písanie textov prebiehalo na pozadí ruskej vojenskej agresie, pri ktorej sme boli a sme svedkami zabíjania, veľkého vojenského konfliktu a masovej migrácie, ktorá zasiahla aj nás. Je to neuveriteľné, že v 21. storočí sme svedkami unášania a likvidácie detí, ďalšej renesancie propagandistickej vojenskej pedagogiky vo svete okolo

nás a neospravedlniteľných činov voči ľuďom so zdravotným znevýhodnením za našimi hranicami. Niektoré riadky o inklúzii sa nám písali ťažko a nie sme si istí budúcimi postojmi verejnosti k ľuďom s inakosťami.

Túto publikáciu by sme chceli venovať **prof. PhDr. Petrovi Seidlerovi, CSc.** pri jeho odchode na zaslúžený dôchodok. Pre viacerých z nás to bol náš učiteľ, líder a priateľ. Prof. Seidler sa aktívne angažoval pri budovaní špeciálnej pedagogiky v Nitre (preto aj odkaz v názve, podobne ako napr. Krakovská špeciálna pedagogika) a bol pri zrode systému prípravy učiteľov, tak, aby učitelia v pregraduálnom vzdelávaní získali prehľad zo špeciálnej pedagogiky a vedeli rozvíjať pro-inkluzívnu kultúru škôl. Profesor Seidler sa významným spôsobom zaslúžil o rozvoj integrovaného a neskôr inkluzívneho školstva na Slovensku.

Za kolektív autorov:

Erik Žovinec, v Hlohovci, november 2023

1 PEDAGOGIKA A ŠPECIÁLNA PEDAGOGIKA

Otázky:

1. Je špeciálna pedagogika vedou? Aký je vzťah medzi pedagogikou a špeciálnou pedagogikou?
2. Vymenuj členenie špeciálnej pedagogiky podľa užšieho zamerania.
3. Popíš, ako sa vyvíja členenie špeciálnej pedagogiky z historického hľadiska a vysvetli, prečo sa kategorizácia rozširuje?
4. Porovnaj špeciálnu pedagogiku a inkluzívnu pedagogiku z hľadiska predmetu skúmania a diskurzu o adresátoch služieb špeciálnopedagogickej podpory.

Motto: „...Nikdy som nedopustil, aby škola stála v ceste môjmu zdelaniu.“

(výrok kanadského vedca a spisovateľa Granta Allena z roku 1894, ktorý sa od roku 1907 nesprávne pripisoval Markovi Twainovi. A to všetko kvôli jednej chybné citácii na začiatku)

Ako vidíte aj vo vybranom motte, človek sa nerodí dokonalý. Jednou z mnohých otázok v matke vied - filozofii, ktorá sa stala platná aj v následne v pedagogike je, či je človek od prírody vo svojej podstate dobrý, a to dobro treba hľadať a rozvíjať alebo je podstata človeka animózna, nedokonalá a ľudského ducha treba kultivovať? To je jedna zo základných otázok pedagogického diskurzu (rozumej súvislý systém výpovedí, formy vedenia), dotýkajúci sa teoretických východísk výchovy¹. Potom je tu otázka metód. Metód ako kultivovať človeka, ako ho vychovávať, trénovať, rozvíjať, vzdelávať, edukovať je nespočetne. Ale ktorá a ako funguje? Tradičná pedagogika hľadá už dvesto rokov správne odpovede. Tieto texty pôvodne vznikali v dobe keď žiaci prechádzali na dištančnú a virtuálnu podobu vzdelávania. Odrazu sa mnoho dogiem ohľadom metód výchovy a vyučovania zmenilo.

Potreba učenia sa a sebarozvoja je v súčasnosti prepojená na obrovský trh, trhovisko a obchod, kolos škôl, organizácii a inštitúcií, ktoré spadajú pod vzdelávací priemysel. Súčasná vyhláška o pedagogických a odborných zamestnancoch (vyhl. 138/2019) rozoznáva v rámci základného školstva viac ako 15 kategórií pedagogických zamestnancov/učiteľov (máme napríklad aj metodika profesijného rozvoja, korepetitora a školského trénera) a 6 kategórií odborných zamestnancov, ktorí pôsobia na školách. Títo spoločne môžu pracovať v niektorej zo 17 kariérových pozíciách (napr. triedny učiteľ, výchovný poradca, ale aj školský špecialista vo výchove a vzdelávaní ak sa zameriava o.i. na edukáciu detí zo sociálne znevýhodneného prostredia). A to nehovoríme o neformálnom vzdelávaní, špecializovaných ústavoch a inštitúciách. Nie je pedagóg ako pedagóg.

Vzdelávanie a edukačná prax predstavuje obrovský systém (hoci u nás v malej krajine) vzdelávania, výchovy, rozvoja osobnosti, trénovanie rôznych zručností, spôsobilostí,

¹ Ak sa chcete dozvedieť odpovede na tieto úvodné otázky odporúčame prečítať si publikáciu Kaščák, O., Pupala, B. 2009: *Výchova a vzdelávanie v základných diskurzoch*. Prešov : Rokus. ISBN 978-80-89055-98-2.

budovanie návykov a pod. Aby ten systém fungoval je potrebné ho skúmať, hľadať odpovede na základné, ale aj vzdialenejšie otázky. Ak sa pozrieme na odbornú spisbu pre učiteľov alebo špeciálnych pedagógov, uvidíme množstvo otázok a odpovedí, ktoré v sebe skrývajú:

- Ako zistiť či sa dieťa vyvíja správne?
- Ako zmeniť školu tak, aby žiaci chodili do školy bez pocitu úzkosti a strachu?
- Ako vychovávať dieťa, aby bolo šťastné a vedelo sa v budúcnosti presadiť?
- Čo je efektívne vyučovanie, čo a ako máme učiť teraz, aby to vedel žiak využiť o 20 rokov?
- Ako predchádzať konfliktom v triede, šikanovaniu, kyberšikanovaniu, zneužívaniu psychoaktívnych látok, útekem zo školy?
- Čo by malo dieťa vedieť po absolvovaní základného vzdelania?
- Prečo slovenskí žiaci majú podpriemerné výsledky v medzinárodných meraniach gramotnosti?
- Ako treba efektívne učiť deti, žiakov, starších žiakov, dospelých, seniorov?
- Ak sa hovorí, že máme neefektívne a zastarané školstvo, prečo toľko Slovákov a Sloveniek úspešne pôsobia v zahraničí ako lekári, vedci, analytici, inžinieri a pod?
- Prečo nevieme ani v 21. storočí výrazne znížiť negramotnosť Rómskych žiakov a vzdelávame ich v školách určených pre deti s mentálnym postihnutím?
- Čím sa líšia naše školy od tých rakúskych, poľských, ukrajinských, maďarských a českých?
- Ako vzdelávať žiakov, ktorí sú nepočujúci a nevidiaci zároveň?

Toto je len ukážka obrovského množstva rôznorodých veľkých a malých otázok, ktoré zastrešuje veda o vzdelávaní – PEDAGOGIKA. Kvázi a pseudo odborníkov na školu a vzdelávanie je obrovské množstvo (školu a vyučovanie zažili predsa všetci). Nemenej je aj kritikov učiteľov, súčasnej školy, neustálych reforiem a ministerstva školstva. Teda tých čo nikdy reálne nepracovali a nemajú o svete práce a reálnej praxe ani poňatia. Aká má byť škola, akí majú byť učitelia? Mnohé z uvedených otázok však jednoduché riešenia nemajú a odpovede hľadajú aj politológovia, ekonómovia, sociológovia, psychológovia a sociálni pracovníci a ďalší.

J. Průcha (2002) uvádza, že otázky vzdelávania a výchovy sa v niektorých krajinách študujú v rámci samostatnej ucelenej vednej disciplíny (Nemecko, Rakúsko, Česko, Slovensko, Poľsko) a niekde sa k otázkam výchovovedy pristupuje multidisciplinárne bez ustálenej a osobitej pedagogickej vedeckej infraštruktúry (Francúzsko, Veľká Británia). Vtedy sa k otázkam výchovy a vzdelávania vyjadrujú najmä psychológovia, sociológovia a filozofi. To platí aj o špeciálnej pedagogike. Kým u nás sa formuje v 20. storočí ako samostatná vedná disciplína, v severských krajinách, Veľkej Británii alebo USA sa rozvíja ako multidisciplinárny vedný odbor (angl. multidisciplinary field of science), nie ako osobitá disciplína v pedagogike.

Pedagogická veda (angl. Theory of Education, Educational Science) nejakým spôsobom preživa a existuje 200 rokov a vychádza najmä z filozofie. Tak ako naša kultúra, gramotnosť a (alfabetické) písmo, aj pedagogika má korene v starovekom aj antickom

Grécku. Založenie pedagogiky ako systematickej vedy sa pripisuje švajčiarskemu vychovávateľovi **Johannovi Friedrichovi Herbartovi** (1776 – 1841). O jeho základných dielach Všeobecná pedagogika (1806) a Náčrt prednášok z pedagogiky (1835) sa musia študenti, teda viacej študentky pedagogiky a rôznych učiteľských a neučiteľských odborov, doposiaľ učiť.

Čo sa stalo za tých 200 rokov od čias Herbarta? Sú dnes ľudia vzdelanejší? Zrejme sú. Vieme si zmerať okysličenie krvi bežnými hodinami, dokážeme sa naučiť cudzí jazyk cez Duolingo v telefóne, lietame lietadlom za 9 EUR, dokážeme rýchlo zistiť mieru inflácie kryptomeny za posledný týždeň. Otázne je či je to zásluhou nášho formálneho vzdelania a pedagogiky ako vedy?

Druhá polovica 19. storočia priniesla množstvo prevratných objavov, ktoré prispeli k významným zmenám v jednotlivých výrobných odvetviach, a ktoré zásadne ovplyvnili spôsob života širokých vrstiev obyvateľstva. V čase keď žil Herbart v západných krajinách zúrila druhá priemyselná revolúcia. S objavením výroby elektriny prišli aj montážne linky Henryho Forda, ktorý prevzal myšlienku masové (mäsovej) výroby z bitúnku v Chicagu. Ford preniesol tieto princípy del'by práce do automobilovej výroby a od základu ju zmenil (rýchlejšie a lacnejšie). Masová zamestnanosť priniesla zase výzvy ohľadom starostlivosti o deti, vzdelávania a výchovy. Raz darmo, aj o Slovensku sa v 90. rokoch hovorilo ako o montážnej linke západnej Európy, okrem lacnej pracovnej sily sa v tomto slovnom spojení ukrývali aj neslávne výsledky vzdelávacieho systému. Tretia priemyselná revolúcia – éra počítačov a robotov sa začala v II. polovici 20. storočia prostredníctvom čiastočnej automatizácie pomocou pamäťovo programovateľných ovládacích prvkov a počítačov. Od zavedenia týchto technológií sme teraz schopní automatizovať celý výrobný proces, a to bez pomoci človeka. Tieto texty sú písané na prahu priemyselnej revolúcie 4.0. Rozvíjame umelú inteligenciu a rozvíja sa internet vecí, smart komunikácia a riešenia, kyberneticko-fyzikálny priemysel, 3D tlač a náš život sa prenáša čoraz viac do virálnej sféry (práca, oddych, kultúra, vzdelávanie). Otázka teda znie, či máme priemyselnú revolúciu a súčasnú kvalitu života vďaka pokroku v pedagogike a školstve alebo je to naopak. Nie je to tak, že školstvo a celá jeho veda iba s oneskorením dobieha pokrok a napredovanie ľudstva? V Národnom pláne rozvoja výchovy a vzdelávania s názvom Učiace sa Slovensko (Burjan, V. a kol., 2017), ale aj v školských koncepciách možno nájsť takúto alebo podobnú vetu:

„Výzvy meniaceho sa sveta sú tu už dlhšiu dobu a náš systém vzdelávania sa usiluje na ne reagovať. Myslíme si, že je potrebné sebakriticky priznať, že reaguje v mnohých ohľadoch nedostatočne...“.

Prečo píšeme o Fordovi a montážnych halách Slovenska? Pretože vzdelávanie a výchova sa deje v kontexte celej spoločnosti, v kontexte geo-politiky, ekonomiky a mnohých iných súvislostiach a spoločenskej objednávky. Je známou skutočnosťou, že materské školy vznikali vo svete s rozvojom priemyslu. Na našom území prvé dve materské školy (pred tým detské opatrovne v Budíne a Banskej Bystrici) založila v Bratislave grófká Terézia Brunswicková (údajná milienka L. van Beethovena, ktorá si dopisovala s pedagógom Pestalozzim) v roku 1830 v Bratislave. Ďalšie tzv. úvodné školy alebo obvody (v Anglicku tzv. infant school) vznikali po vydaní uhorského školského zákona z roku 1891, ktorý uložil mestám a obciam zakladať materské školy. Ich počet sa zvyšoval s rastom

zamestnanosti žien. To je jeden z mnohých príkladov toho, že školstvo je závislé od politických rozhodnutí, ekonomiky, potrieb obyvateľov, kultúry a mnohých ďalších vplyvov prostredia (napr. aj vplyvných žien).

Po II. svetovej vojne sa u nás začal budovať systém špeciálneho, relatívne segregovaného školstva, ktorý sa teraz ukazuje, že je v niektorých (akademicky sa môžeme priesť o to, či tu nemalo byť napísané väčšinou) prípadoch neefektívny a zbytočný. V nedávnej minulosti bolo dokladovaných množstvo príkladov, kedy sa deti s normálnym intelektom vzdelávali v školách pre žiakov s mentálnym postihnutím (kedysi osobitné školy, školy pre mládež vyžadujúcich osobitnú starostlivosť). V súčasnosti sa takmer polovica žiakov so špeciálnymi potrebami vzdeláva spoločne so svojimi nepostihnutými /odborne intaktnými/ rovesníkmi. Špeciálne školstvo bolo vždy závislé od kvality regionálneho školstva, systému vzdelávania, ale aj sociálnej a zdravotnej starostlivosti, úrovne vedy a priemyslu (kompenzačné pomôcky, protetika, alternatívna komunikácia a pod.). Prečo by sa inak jednotlivci s Downovým syndrómom dožívali teraz oveľa vyššieho veku, než to bolo pred 50. rokmi? Vždy ide o tie súvislosti.

Pre pochopenie fungovania špeciálnej pedagogiky je potrebné pochopiť fungovanie a ciele vedného odboru, z ktorého vychádza – pedagogiky, ale aj celého komplexu starostlivosti o jednotlivcov so zdravotným znevýhodnením (komplexná rehabilitačná starostlivosť). Je potrebné pochopiť previazanosť vzdelávania a ostatných služieb so spoločenskými potrebami a požiadavkami, previazanosť s jednotlivými hraničnými a pomáhajúcimi vednými odbormi. Takže preto ten širší úvod do problematiky.

Ak chceme o pedagogike hovoriť ako o vede či náuke, uveďme najprv zhrnutie toho čo je veda a výskum.

P. Gavora (2010) uvádza charakteristiky vedy a výskumu:

Veda (angl. science) je systém overených poznatkov, ktoré vysvetľujú javy objektívnej reality. Cieľom vedy je budovať (rozširovať, prehĺbovať, pretvárať) vedecké teórie, ktoré slúžia na praktické použitie – na intervenciu (zmenu) a predikciu javov.

Výskum (angl. research) je súhrnný názov pre vedeckú činnosť. Je to aktivita špecializovaných odborníkov s príslušným vzdelaním a kvalifikáciou s cieľom budovať vedecké teórie. Pri výskume sa používajú metódy na registráciu, spracovanie a vyhodnotenie skúmaných javov.

Špeciálna pedagogika teda vytvára systém overeného poznania o rôznych edukačných špeciálnopedagogických javoch, edukačnej realite, pomocou výskumu zisťuje nové skutočnosti, vytvára nové špeciálnopedagogické teórie, zoskupuje poznatky do určitých klastrov (napr. typy učiteľov), ale aj skúma ako robiť výskum v špeciálnej pedagogike (angl. theory of special educational research).

Moderná veda ako taká vzniká na území Európy v 16. a 17. storočí zásluhou výnimočných bádateľov v podobe Koperníka, Galilea, Keplera, Newtona, Bacona a ďalších. Samozrejme, že korene tohto systematického poznávania sveta siahajú do starovekých civilizácií. Ak hovoríme o vede, myslíme tým najmä fyziku, chémiu, medicínu, biológiu a ďalšie prírodné vedy, ktoré nazývame exaktné. Exaktné vedy (takzvané „tvrdé“) sa držia falzifikovateľných výpovedí, čiže aj verifikovateľných, buď prostredníctvom dôkazov

formálnej dedukcie, alebo prostredníctvom uskutočňovania a opakovania usporiadaného procesu v empirickom pokuse, pričom oba spôsoby dosahujú nevyvrátiteľné evidencie. Od začiatku 19. storočia, keď sa univerzity stali hlavnými inštitúciami pre tvorbu vedy vo svete, sa začal pojem „veda“ spájať v prvom rade a často i výlučne s prírodovedou, a to hlavne v anglicky hovoriacich krajinách a menej už v nemeckej oblasti, kde pojem Wissenschaft sa stále používa ako všeobecný pojem pre systematické vedenie. Univerzity sa stali miestom trvalého napätia medzi „slobodnými umeniami“ (t. j. humanitnými a sociálnymi vedami) a exaktnými vedami - vedy o prírode (bližšie Ondrejko, P., 2010). Spoločenské vedy nespĺňali predstavy karteziánskeho (oddeľovanie res cogitans a res extensa) a Newtonovského modelu vedy (zobrazenie jedného odboru javov na iný odbor javov, ktorý presnejšie poznáme a ľahšie chápeme). Hierarchiu vied formuloval v 19. storočí francúzsky filozof Auguste Comte.

Vedy o človeku sa rozdeľujú na **sociálne** (spoločenské) a **humanitné**. V humanitných a sociálnych vedách nejestvujú nijaké „tvrdé“ fakty, ktoré by sa nevzťahovali na nejaký vymedzený význam a zmysel, kde každá analýza je nejakým spôsobom interpretatívna vzhľadom na kontext a kultúru. V spoločenských vedách platí princíp pravdepodobnosti, t. j. miery možnosti a istoty.

Sociálne vedy sú sociológia, pedagogické vedy, ekonómia, antropológia, etnológia, právo, politológia, masmediálna komunikácia, humánna geografia a ďalšie.

Medzi **humanitné vedy** zaradíme históriu, archeológiu, archívniectvo, filológiu, literárnu vedu, filozofiu, teóriu umenia, religionistiku, teológiu, dejiny umenia, architektúru a ďalšie.

Súčasná sústava odborov vedy a techniky sa člení podľa metodiky OECD na tieto skupiny odborov vedy a techniky:

1. prírodné vedy
2. technické vedy
3. lekárske vedy
4. pôdohospodárske vedy
5. spoločenské vedy (sem zaradíme pedagogiku)
6. humanitné vedy

Pedagogika je veda o výchove a vzdelávaní. **Pojem pedagogika**, v zahraničí označovaný aj *Pedagogik*, *Erziehungswissenschaft*, *Educational Science*, *Pedagogia* a pod. je odvodený z gréckeho slova **paidagogos** (pais – dieťa, chlapec; agein – viesť) a označoval sa ním otrok, ktorý sa staral o syna svojho pána a sprevádzal ho do školy alebo na cvičenia. Neskôr bol používaný pojem paidagogus a označoval sa ním vzdelaný otrok, učiteľ, vychovávateľ, pôsobiaci v rôznych výchovno-vzdelávacích ustanovizniach.

Pedagogika na to, aby sme o nej mohli hovoriť ako o vede musí splniť tieto **znaky** (vlastnosti):

- je to sústava (overiteľného, kontrolovateľného a komunikovateľného) poznávania a pretvárania, jej produktom sú nové poznatky, objavy a vynálezy,
- uskutočňuje opis, vysvetlenie, predvídanie, projektovanie, konštruovanie predpokladaných vzťahov medzi javmi objektívnej reality (výsledkom čoho sú zistené fakty),

- *sama seba reflektuje a koriguje v konkrétnych kultúrnych, ekonomických, politických, spoločensko-historických podmienkach.*

J. Duchovičová (2012) uvádza, že **pedagogika má ako veda** svoju:

1. Vedeckú teóriu – abstraktné koncepcie, ktoré tvoria overený, ucelený a koherentný systém poznatkov členený v štruktúre vedných disciplín. Je neustále v pohybe, pretože vývoj vedy a výskum podnecuje overovanie a spochybňovanie doterajších teórií, ich spresňovanie, dopĺňanie a tvorbu nových teórií. Predstavuje súbor usporiadaných zákonov vytvárajúcich vnútorne súvisiace, logické konštrukcie, konceptuálny systém odrážajúci zákonitosti fungovania, správania a vývoja reálnych systémov. Predstavuje systém vedeckých tvrdení usporiadaných tak, aby bolo možné ich použitie pri objasňovaní a vysvetľovaní už existujúcich a objavovaní nových zákonov. Vedecké teórie je možné spochybnit' ako určitý systém explanácií (vysvetlení). Teória tvorí základ pre prakticko-duchovnú činnosť, je východiskom plánovania rôznych programov, projektov a každej praktickej činnosti. Vedecká teória operuje špecifickými pojmami, má vlastný jazyk, ktorý tvoria pojmy pomenovávané terminológiou každodenného života alebo tzv. neologizmami, vymyslenými terminologickými názvami, vytvorenými práve pre pomenovanie konkrétnych javov. Pre jednotné používanie termínov – (slovného označenia pojmov) sú vytvárané v rámci vedy vedecké slovníky, tezaury a iné výkladové encyklopédie. Vedcov konkrétnej vedy spája práve spoločný vedecký jazyk.

2. Metodológiu – zaoberajúcu sa princípmi, stratégiami a procedúrami, nástrojmi a normami fungovania i rozvoja objektívneho poznávania a praktického pretvárania javov objektívnej reality. Metodológia sa zaoberá všetkými aspektmi výskumu, teoretického štúdia a inovačného cyklu v rámci teórie, vrátane výskumných metód používaných vo výskume.

3. Infraštruktúru – systém podpory vedy, ktorý predstavujú informačné zdroje, asociácie, knižnice a databázy, výskumné a edukačné pracoviská, na ktorých sa príslušná veda vyučuje. Tieto sú samozrejme vzájomne spojené, kooperujúce a podporujúce komplexne rozvoj vedy doma i v zahraničí.

Príklady našej pedagogickej vedeckej infraštruktúry:

Slovenská pedagogická knižnica v Bratislave

Slovenská pedagogická spoločnosť pri SAV

Inštitút edukológie a sociálnej práce na FF Prešovskej Univerzity v Prešove

Štátny pedagogický ústav

Múzeum školstva a pedagogiky

Múzeum špeciálneho školstva v Levoči

Asociácia špeciálnych pedagógov škôl a poradní

Časopis Pedagogika

Príklady odborných špeciálnopedagogických vedeckých časopisov

European Journal of Special Needs Education

Journal of Special Education (JSE)

International Journal of Inclusive Education

Journal of International Special Needs Education

Journal of Research in Special Educational Needs (JORSEN)

Research Based Journal in Special Education (JAASEP)

Exceptional Children (EC)

TEACHING Exceptional Children (TEC)
Journal of Special Education Technology (JSET)
International Journal of Disability, Development and Education
International Journal of Special Education
Remedial and Special Education (RASE)
Teacher Education and Special Education (TESE)
Special Education Research, Policy & Practice
Heilpädagogik und ihre Nachbargebiete (VHN)
Zeitschrift für Heilpädagogik
Empirische Sonderpädagogik
Sonderpädagogische Förderung

J. Průcha, E. Walterová, J. Mareš (2003, s. 160) proklamujú, že **pedagogika je veda a výskum zaoberajúci sa vzdelávaním a výchovou** v najrôznejších sférach života spoločnosti. Nie je viazaná iba na vzdelávanie a výchovu v školských inštitúciách a na populáciu detí a mládeže. V zahraničí sa vo výskume používa pojem **pedagogická veda** (Educational Science, Erziehungswissenschaft). U nás Š. Švec (1998) hovorí, že strešným pojmom v pedagogike je edukológia.

Š. Švec (1998) kriticky uvádza, že pedagogika je prevažne **praktická veda** a jej výskum má prevažne polydisciplinárny alebo transdisciplinárny aplikatívny charakter s prevažne praktickými účelmi. Švec (ibid.) ďalej uvádza, že pedagogika (to platí aj pre špeciálnu pedagogiku) nespĺňa kritéria vedeckosti, ktoré sa kladú na vyspelé tvrdé disciplíny vedy ako napr. fyzika, biológia alebo medicínske vedy. J. Průcha (2002) uvádza istý rozpor ako je vnímaná pedagogika. Len málo laikov a vedcov totiž rozlišuje medzi pedagogikou ako teóriou (vedy, výskumu) a praxou (reprezentovanou edukačnými činnosťami a ich metodikou). Niekedy teória odporuje realite našich škôl a vzdelávacieho systému. Táto dualita vo vnútri pedagogiky (teória verus prax) sa tradične reprezentuje vysvetlením, že pedagogika je ako odbor **normatívny** (pedagogika vytvára určité preskripcie, normy, vzory, odporúčenia, ideály), ale aj **explanatívny** (pedagogika zisťuje, popisuje, vysvetľuje rôzne javy edukačnej reality). J. Průcha tvrdí, že normatívnu funkciu pedagogiky mala najmä tradičná pedagogika v minulosti. Má pedagogika nastoľovať nové formy spoločenského správania, nové ideály, zasahovať do kultúry? V našom geopolitickom priestore sme zažili silný ideologický vplyv v pedagogike a školstve komunistickej propagandy, ktorý je doteraz fenomenálny napríklad v prípade Čínskeho školstva. Otázne je, aký je charakter súčasnej inkluzívnej politiky v západnom školstve. Napriek tomu, že inkluzívna spoločnosť bez segregovania a skrytého vyčleňovania jednotlivcov a spoločenských s inakosťou je bezpochyby vynikajúci ideál, je však spoločnosť natoľko vyspelá, aby plne akceptovala medzi sebou ľudí s postihnutím, inej rasy, iného vierovyznania alebo sexuálnej preferencie? Ak áno, do akej miery? Otázka normatívnosti v pedagogike je zrejme trvalá. Majú školy iba „udržiavať“ tradičné spoločenské hodnoty, tradície a kultúru, alebo ich majú meniť, zlepšovať? To je jedna z dôležitých ideologických otázok, ktoré si vyžadujú celospoločenskú diskusiu, transdisciplinárnu spoluprácu a politické zapojenie. Tento argument využívajú aj kritici pedagogickej integrácie a inklúzie.

Predmetom pedagogiky je výchova ako špecifický druh ľudskej činnosti, ktorej podstata spočíva v navodzovaní a riešení zámerných zmien a procesov osobnosti. Tým

je možné výchovu chápať ako určitý druh socializácie, vymedzený vedomým a riadeným ovplyvňovaním vývoja ľudskej osobnosti. Výchova je tak odlišená od všetkých náhodných vplyvov pôsobiacich na jednotlivca (miesto narodenia, tlak vzduchu, klíma, environmentálne vplyvy); je vymedzená ako inštitucionalizovaná činnosť realizovaná formou profesionálnej aktivity vychovávateľa, či vzdelávateľa, prebiehajúca od narodenia až po výchovu a vzdelávanie prebiehajúce vo vysokom veku (Koťa, J., 2007, s. 55).

Ako ďalej uvádza J. Duchovičová (2012): „*Vymedzenie pedagogiky ako vedy, jej predmetu nie je jednoduché, dokonca sa rôznia i názory na štruktúru a kontext interdisciplinárnej spolupráce a pozíciu pedagogiky v sústave vied. Existuje veľké množstvo informačných zdrojov, ktoré sa blížia k teoretickému objasneniu pedagogickej vedy, no absentuje v nich predovšetkým systémový prístup k problematike. Nejednotné je aj pojmové uchopenie pedagogiky. V niektorých prácach nájdeme i pojem edukológia, výchovoveda. Podobné názvy najčastejšie vznikajú snahou o medzinárodné terminologické zjednotenie, no nie vždy rešpektujú tradíciu vedy a jej vývojový kontext v krajine...*“

Napriek spomínaným nejednotným názorom je pedagogika samostatná **spoločenská antropologická** (patrí do sústavy vied o človeku) veda, ktorá má svoju:

- a) **teóriu** – súbor poznatkov vymedzujúci predmet vedy (rezultát – statický aspekt vedy),
- b) **metodológiu a výskum** – orientovaný na poznávanie a popisovanie predmetu vedy vrátane infraštruktúry podporujúcej komplexný rozvoj vedy doma i v zahraničí (predstavuje procesúalnu - dynamickú stránku vedy), je na určitom stupni rozvoja poznania edukačnej reality, určujúceho predmet skúmania pedagogiky.

1.1 ČLENENIE PEDAGOGIKY A OBSAH PEDAGOGICKÝCH DISCIPLÍN

V historickom priereze vývinu pedagogiky by sme našli niekoľko prác popisujúcich členenie pedagogických disciplín a rôzne kritériá ich diferenciacie. Prvý pohľad na štruktúru pedagogiky priniesol J. F. Herbart v diele *Náčrt pedagogických prednášok* (1835). Tvorili ju základné princípy a vlastná veda o výchove koncipovaná do pedagogiky teoretickej a praktickej.

Jedným z najčastejšie uvádzaných členení pedagogických disciplín je klasifikácia **V. Kačániho** (1974, neskôr 2001, s. 21). Autor vymedzuje pedagogické vedy:

- **Základné** – všeobecná pedagogika, dejiny pedagogiky, porovnávacia pedagogika, metodológia pedagogiky, všeobecná didaktika, všeobecná teória výchovy.
- **Hraničné** – sociálna pedagogika, kybernetická pedagogika, pedagogická psychológia.
- **Aplikované** – školská pedagogika, predškolská pedagogika, stredoškolská pedagogika, vysokoškolská pedagogika, **špeciálna pedagogika**, mimoškolská pedagogika, pedagogika dospelých (andragogika), pedagogika sociálnych zariadení, vojenská pedagogika, pedagogika rodinnej výchovy, pedagogika mládežníckych a detských organizácií, inžinierska pedagogika a i.

J. Velikanič (1978, s. 16) zvolil pre členenie pedagogických disciplín *kritérium veku* a *kritérium obsahu*:

- **Vertikálne členenie** (vekové obdobia vychovávaného): pedagogika predškolského veku, pedagogika elementárneho stupňa, pedagogika stredného školského veku, pedagogika staršieho školského veku, stredoškolská pedagogika, vysokoškolská pedagogika, vojenská pedagogika, pedagogika dospelých.
- **Horizontálne členenie** (podľa obsahu): všeobecné základy pedagogiky, teória vyučovania, teória výchovy, teória vyučovania mimo vyučovania, teória správy a riadenia školstva, špeciálna pedagogika, dejiny pedagogiky.

Úplne odlišné členenie zaviedol J. Průcha (2000, s. 24), ktorý zdôraznil kritérium *konštituovanosti* (ustálenosti) pedagogických disciplín. Za ustálené disciplíny sú považované tie, ktoré majú svoje vedecké časopisy alebo iné médiá, sú organizované v špecializovaných vedeckých spoločnostiach a sú obvykle vyučované ako odbory (predmety) štúdiá na vysokých školách. Je to: všeobecná pedagogika, dejiny pedagogiky a dejiny školstva, porovnávací pedagogika, filozofia výchovy, sociológia výchovy, pedagogická antropológia, ekonómia vzdelávania, pedagogická psychológia, **špeciálna pedagogika**, sociálna pedagogika, pedagogika voľného času, andragogika, všeobecná didaktika, odborové a predmetové didaktiky, technológia vzdelávania, pedagogická evaluácia, pedagogická diagnostika, pedeutológia, teória riadenia školstva, vzdelávacia politika, pedagogická prognostika.

Pedagogické javy, predstavujúce predmet skúmania pedagogiky, tvoria rozsiahly kontext problémov, ktoré nie je možné skúmať v rámci jednej disciplíny, preto sa veda člení, vytvára si vlastnú štruktúru disciplín a subdisciplín. Jednotlivé disciplíny sa snažia vysvetliť výchovné javy z pohľadu svojho zamerania, a tak prispieť ku komplexnému pochopeniu výchovy v bazálnej i aplikovanej rovine. Dochádza pri tom k prieniku jednotlivých vied a konštituujú sa nové hraničné disciplíny. Pedagogické disciplíny preto členíme na základné, aplikované a hraničné.

A. ZÁKLADNÉ PEDAGOGICKÉ DISCIPLÍNY – tvoria disciplíny zaoberajúce sa výchovou v najširšom slova zmysle. Vysvetľujú podstatu výchovy, jej ciele, obsah a analyzujú procesnú stránku výchovy a vzdelávania. Objasňujú historický a súčasný kontext výchovy človeka intaktného i človeka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, človeka v prvých obdobiach svojho ontogenetického vývinu až po dospelosť.

K základným pedagogickým disciplínam patrí:

1. Všeobecná pedagogika – úlohou všeobecnej pedagogiky je podľa V. Pařízka (1996) vypracovať základnú pedagogickú terminológiu, čím uľahčuje dorozumenie a spoluprácu medzi disciplínami, určuje hlavné smery pedagogického výskumu, jeho metódy a interpretáciu výsledkov a formuluje všeobecné zákony výchovy.

2. Pedagogická metodológia – zaoberá sa princípmi, stratégiami, procedúrami, nástrojmi a normami fungovania a rozvoja objektívneho poznávania a praktického pretvárania v oblasti školstva, osvetu a ostatných jej inštitucionálnych sústavách vzdelávania. Podľa niektorých autorov (Jůva, V., Jůva, V., 1999, s. 22; Průcha, J., 2000, s. 24 a i.) je metodológia súčasťou všeobecnej pedagogiky (resp. každej pedagogickej disciplíny), pretože rieši *vedoslovnú* časť a zaoberá sa problémami spojenými s poňatím pedagogiky ako vedy, vymedzením predmetu pedagogického výskumu a metód, ktoré sa v ňom uplatňujú).

3. Teória výchovy – skúma filozofické východiská výchovy a zaoberá sa výchovou ako teoretickým problémom. Analyzuje všeobecné ciele výchovy a obsah výchovného pôsobenia v jednotlivých výchovných zložkách. Má však aj svoju empirickú stránku – teóriu vychovávanía zaoberajúcu sa skúmaním procesuálnej stránky formovania osobnosti, teda metódami, formami a prostriedkami výchovného pôsobenia.

4. Teória vyučovania (didaktika) – podľa E. Petláka (1997, s. 22) skúma obsah vzdelania a proces vyučovania a učenia, pričom pod obsahom vzdelania rozumie to, čo sa žiak, študent a pod. má naučiť (čo učiť) a procesom vyučovania zasa metódy, zásady, organizáciu a organizačné formy a prostriedky vyučovania (ako učiť a čo treba pri tom rešpektovať). Popri všeobecnej didaktike vznikli a rozvíjajú sa *didaktiky jednotlivých* resp. *metodiky predmetov*), napr. didaktika matematiky, didaktika pedagogiky, didaktika výtvarnej výchovy, didaktika, **odborové didaktiky** – týkajú sa vyučovania skupiny predmetov, napr. didaktika prírodovedných predmetov, didaktika cudzích jazykov a pod. Okrem všeobecnej didaktiky, predmetových a odborových didaktík sa rozvíjajú i **špeciálne** didaktiky, napr. didaktika 1. stupňa ZŠ, didaktika 2. stupňa ZŠ, vysokoškolská didaktika a pod.

5. Dejiny pedagogiky – riešia otázky dejín edukácie a školstva vo svetovom a národnom vývoji, ako aj na regionálnej úrovni.

6. Komparatívna pedagogika – sa zaoberá porovnávaním vzdelávacích systémov v jednotlivých krajinách, popisovaním a analyzovaním determinantov, výsledkov a efektov ich fungovania.

7. Teória riadenia a organizácie školstva – sa zaoberá otázkami plánovania, organizácie a kontroly činností inštitúcií tvoriacich vzdelávací systém. Skúma činnosti vzťahujúce sa k zabezpečeniu chodu školstva, ako sú plánovanie, financovanie, administratívno-kontrolná činnosť, riadenie na centrálnej a decentralizovanej úrovni a organizácia ľudských zdrojov v systéme školstva.

B. APLIKOVANÉ PEDAGOGICKÉ DISCIPLÍNY – tvoria disciplíny, ktoré skúmajú aplikáciu teoretických poznatkov základných pedagogických disciplín v *konkrétnych výchovných inštitúciách, alebo v jednotlivých odvetviach ľudskej činnosti*.

Rozlišujeme:

1. Pedagogika rodinného života – sa zaoberá podstatou vplyvu rodiny na školské výsledky žiakov, špecifikami výchovy v jednotlivých typoch rodiny, podobami a predpokladmi úspešného rodičovstva s anticipačným zreteľom na vzťah jednotliviec – rodina – spoločnosť a výchovou k manželstvu a rodičovstvu. Skúma vplyv spoločenských podmienok na existenciu súčasnej rodiny.

2. Predškolská pedagogika – skúma osobitosti edukačných prístupov k dieťaťu predškolského veku v rodine a v predškolských zariadeniach, postavenie dieťaťa v spoločnosti v historickom kontexte, vznik verejnej predškolskej výchovy u nás a v zahraničí a súčasné koncepcie výchovy detí predškolského veku. Popisuje ciele a obsah výchovy v predškolských zariadeniach, prostriedky výchovy a špecifiká prípravy dieťaťa na vstup do 1. ročníka ZŠ.

3. Školská pedagogika – zahŕňa všetky javy, ktoré priamo i sprostredkovane súvisia s cieľavedomým pôsobením výchovných činiteľov v školskom prostredí, pričom do popredia výraznejšie vystupuje ontogenetický zreteľ, ktorý zohráva rozhodujúcu úlohu pri formulovaní obsahu vzdelávania, výbere veku primeraných informácií i pri postupoch a metódach výchovy a vzdelávania. Školská pedagogika zahŕňa:

- Elementárnu pedagogiku (pedagogika 1. stupňa ZŠ),

- Pedagogiku 2. stupňa ZŠ,
- Stredoškolskú pedagogiku,
- Vysokoškolskú pedagogiku.

4. Pedagogika voľného času – sa zaoberá obsahom, formami a prostriedkami edukačných aktivít pre kultiváciu individuálne a spoločensky prospešného trávenia voľného času detí a mládeže, kultúrno-osvetovou činnosťou, činnosťou školských a iných zariadení, ktoré zabezpečujú výchovu a vzdelávanie v čase mimo vyučovania. Skúma teoretické aspekty voľného času a jeho trávenia, aby jeho využívanie kultivovalo individuálne záujmy, prinášalo pocit uspokojenia, sebarealizácie a bolo i spoločensky prospešné.

5. Špeciálna pedagogika – sa zaoberá teóriou a praxou edukácie výnimočných detí a mládeže – jednotlivcov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Patrí k najmladším pedagogickým disciplínam a delí sa na subdisciplíny podľa druhu a determinantov špeciálnych edukačných potrieb. *Dieťaťom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami sa rozumie dieťa, ktoré v dôsledku telesného, zmyslového a psychického postihnutia, narušenej komunikačnej schopnosti, porúch učenia, správania a pozornosti, či svojho nadania má problémy v edukácii a v autoedukácii a vyžaduje si špeciálnu pomoc a podporu zo strany učiteľa, špeciálneho pedagóga, asistenta učiteľa alebo iného odborníka.*

6. Andragogika. Š. Švec (2002b) vysvetľuje andragogiku ako adultnú edukáciu – vzdelávanie a výchovu, výcvik dospelých, systematicky organizovaný rozvoj vedomostí, schopností, hodnotových postojov, záujmov, potrieb, aspirácií a iných osobných vlastností potrebných na plnohodnotný sociálny život v práci a mimopracovných aktivitách občana, rodiča, účastníka sociálnokultúrnych a iných životných aktivít a na mnohostranný osobný sebarozvoj. Andragogika sa v u nás člení na profesijnú andragogiku, kultúrnu andragogiku a sociálnu andragogiku (In Határ, C., 2006, s. 53).

Aplikované pedagogické disciplíny v jednotlivých odvetviach ľudskej činnosti sú napríklad, *pedagogika športu, pedagogika hry, pedagogika práce, pedagogika umenia, pedagogika tvorivosti* a iné.

C. HRANIČNÉ PEDAGOGICKÉ DISCIPLÍNY – vznikli na hranici dvoch samostatných vied, pričom ich predmet skúmania nie je možné zaradiť ani do jednej z východiskových vied. Hraničné disciplíny sa konštituujú vďaka interdisciplinárnemu skúmaniu javov, ak si ich hlbšie poznanie vyžaduje duálne teoreticko-metodologické uchopenie. Hranicu medzi pedagogikou a inou vedou tvorí:

1. Pedagogická psychológia – predmetom pedagogickej psychológie je skúmanie psychologických zákonitostí a osobitostí výchovy a vzdelávania. Pedagogická psychológia skúma procesy učenia ako činnosť žiaka v edukačných podmienkach, rozvoj žiakovej osobnosti v procese výchovy a vyučovania, zákonité vzťahy medzi vonkajšími podmienkami osobnosti a zmenami v jednotlivcovi, študuje zmeny psychiky vychovávaného, ku ktorým dochádza vplyvom výchovy a vyučovania. Vzťah pedagogickej psychológie a pedagogiky je veľmi úzky a v určitých štádiách svojho konštituovania sa odborníci domnievali, že ich predmet sa prekrýva. V súčasnosti je pedagogika samostatnou vedou a pedagogická psychológia patrí do sústavy psychologických disciplín, ktorá rieši psychologické otázky súvisiace s učením, výchovou

a vzdelávaním v rodine, v škole, v detských a mládežníckych organizáciách a zariadeniach, resp. v celej edukačnej realite.

2. Sociálna pedagogika – zaoberá sa verejnou i privátnou inštitucionálnou starostlivosťou a sociálnou pomocou určenou pre intaktné a postihnuté, narušené a ohrozené deti i mládež, ktorá sa realizuje výlučne formou preventívnych a profylaktických (kuratívnych) edukačných opatrení, (pre)výchovou, vzdelávaním, sociálno-pedagogickým výcvikom, edukačným poradenstvom alebo pedagogickým intervenovaním do sociálneho a edukačného prostredia (pedagogizácia prostredia), ako aj do procesu socializácie, individualizácie, personalizácie, (re)socializácie a enkulturácie jednotlivca (In Határ, C., 2006, s. 33). Cieľom sociálnej pedagogiky ako disciplíny tvoriacej hranicu medzi pedagogikou a sociológiou je podľa uvedeného autora rozvoj a kultivácia osobnosti dieťaťa a mladistvého, harmonizácia jeho vzťahov, eliminácia sociálnych rozporov medzi jednotlivcom a spoločnosťou, riešenie životných situácií sociálnej povahy prostredníctvom sociálno-výchovnej starostlivosti a edukatívne zameranej sociálnej pomoci.

Podľa J. Průchu (2000, s. 90) sa sociálna pedagogika venuje poruchám rodiny a rodičovstva, náhradnej rodinnej a ústavnej výchove detí a mládeže, vzdelávaniu detí utečencov a imigrantov, problematike zneužívaných, zanedbávaných a týraných detí, deťom ohrozeným drogami a sociálne deprivovaným, sociálnej klíme školy a psychosociálnym deviáciám v školskom prostredí, školskej fóbii, delikvencii a agresii mládeže, detskej prostitúcii a pornografii, dodržiavaní práv dieťaťa, resocializácii trestaných osôb a reedukácii.

3. Filozofia výchovy – tvorí hranicu medzi pedagogikou a filozofiou a zaoberá sa podľa E. Craiga (1998) povahou, cieľmi a prostriedkami výchovy. K významným témam filozofie výchovy patrí napríklad zmysel a úlohy výchovy, obsah a ciele výchovy, hodnoty v edukácii, prístup k edukácii a rieši ich z pohľadu behaviorizmu, pragmatizmu, existencializmu, pozitivizmu, fenomenológie, duchovných, kritických, tvorivo-humanistických a iných filozofických koncepcií.

4. Pedagogická antropológia – skúma otázky vplyvu kultúry, enkulturácie na rozvoj osobnosti, zaoberá sa interkultúrnymi odlišnosťami, jazykom a komunikáciou ako nenahraditeľnými nástrojmi socializácie, hodnotami, postojmi, predsudkami ovplyvňujúcimi kultúrne skupiny a ich transfer v obsahu školskej edukácie. K dôležitým problémom pedagogickej antropológie patrí edukácia imigrantov, multikultúrna výchova, rozdiely vo vzdelávacích príležitostiach z hľadiska pohlavia a pod.

5. Školská hygiena – poskytuje informácie o životnom a pracovnom prostredí žiaka so zreteľom na zdravotne vyhovujúce podmienky potrebné pre tvorivú činnosť a zdravie. Skúma hygienické kritériá vnútorného vybavenia škôl a školských zariadení (napr. nábytok v školských učebniach, osvetlenie, prašnosť, farby, materiály a pod.) a okolia školy. Pozornosť venuje zároveň hygiene edukačného procesu (režim prestávok, pracovný čas žiaka, rozvrh hodín počas dňa a týždňa, dĺžka domácej prípravy a relaxácia, základné školské úkony vo vzťahu k psychickej a fyzickej náročnosti), pôsobenie školských činností na zdravie žiakov (poruchy držania tela, poruchy zraku, zvýšený výskyt prenosných ochorení, funkčné poruchy z preťaženia nervovej sústavy). Predmetom záujmu školskej hygieny sú i fyziologické a hygienické zásady životosprávy školáka, napríklad spánok, racionálna výživa, kvalitatívne zloženie potravy, hygienický vyživovací režim, spoločné stravovanie detí a dorastu, telesný pohyb a jeho vplyv na zdravý vývin, hygiena rekreačných zariadení pre žiakov, zásady organizácie denného režimu detí a žiakov a pod.

6. Ekonomika vzdelávania – je hraničnou disciplínou medzi ekonomikou a pedagogikou, v zahraničí je označovaná ako *economics of education* a rieši problémy týkajúce sa financovania školstva, efektívnosti vynakladaných prostriedkov v rámci vzdelávacích systémov, vzťahy medzi vzdelávaním a uplatnením absolventov na trhu práce. Zaoberá sa medzinárodnou komparáciou ekonomických indikátorov vzdelávania, efektívnosťou a kvalitou vzdelávania, nákladmi spojenými so vzdelávaním, návratnosťou vzdelávania a marketingom školy.

7. Mediálna pedagogika – skúma vplyv médií, najmä masových médií na výchovu a zmeny v osobnosti človeka. Zaoberá sa cieľmi, obsahom, formami a metódami pôsobenia médií na deti a mládež a dopadom týchto podnetov na ich aktivizáciu, participáciu, kooperáciu s masovými médiami.

Postupne sa konštituuujú ďalšie hraničné disciplíny.

Súčasná pedagogická encyklopédia (Průcha, J. a kol., 2009) uvádza, že pedagogická veda vytvorila viac ako 20 disciplín. Okrem už uvedených sa konštituovali a rozvíjajú teória vzdelávacej politiky, pedagogická evelvácia, komeniológia, etnopedagogika, pedagogická prognostika a i.

Hoci v týchto textoch uvádzame špeciálnu pedagogiku ako aplikovanú pedagogickú disciplínu, treba zdôrazniť, že postavenie špeciálnej pedagogiky v sústave pedagogických vied sa u jednotlivých autorov líši. Je to problematická otázka.

Niektorí autori ju radia do **základných pedagogických disciplín** (Komora, J. a kol., Vališová, A., Kasíková, H., 2007, Seidler, P., 1996).

Niektorí navrhujú, aby sa špeciálna pedagogika uvádzala ako **aplikovaná vedná disciplína** (napr. Kačáni, V. a kol., 2001, Kratochvílová, J., 2007).

J. Průcha (2009) uvádza, že **špeciálna pedagogika a andragogika** sa vyčlenili z pedagogiky a majú štatút autonómneho vedeckého odboru, pretože majú vlastné subdisciplíny.

V súčasnosti sa vo vede a výskume, najmä v pedagogických vedách zdôrazňuje interdisciplinarita a transdisciplinarita (prepojenosť s inými vednými odbormi). Zložité javy spoločnosti nemožno adekvátne objasňovať pomocou jednej disciplíny. V špeciálnej pedagogike mnohé javy ako napr. správanie sa žiakov s postihnutím, nácvik správanie sa autistických detí, terapia porúch učenia a správanie si vyžadujú transdisciplinárny prístup, a to najmä na úrovni pedagogika, psychológia, medicínske vedy a moderné technológie.

1.2 ŠPECIÁLNA PEDAGOGIKA AKO VEDNÁ DISCIPLÍNA

Názov špeciálna pedagogika (*angl. Special Needs Education, Special Needs Pedagogy, nem. Sonderpädagogik, sp. Pedagogía Especial, fr. Pédagogie spécialisée, hu. Gyógypedagógia, pol. Pedagogika specjalna, ru. Специальная педагогика, se. Specialpedagogik*) sa ustálil vo vtedajšom Československu na prelome 60. a 70. rokov 20. storočia (Renotiérová, M., 2004).

Na Slovensku a Čechách sa termín začal používať už 50. rokoch. V roku 1954 použil tento termín brniansky pedagóg Bohumír Popelář v diele *Úvod do studia speciální pedagogiky*. V roku 1957 **Viliam Gaňo**, ktorý sa považuje za otca slovenskej špeciálnej pedagogiky, publikoval zborník *Základné črty československej špeciálnej pedagogiky*.

Niektoré staršie názvy špeciálnej pedagogiky:

- *Pedagogická patológia (Strümpel, 1890),*
- *Liečebná pedagogika (Danneman, Schober, Schultz, 1911)*
- *Nápravná pedagogika (Mauer, 1928)*
- *Defektológia, pedagogická defektológia, špeciálna pedagogika defektologická (napr. Edelsberger, 1965).*

Pri definovaní špeciálnej pedagogiky sa rôzni autori líšia tým, či sa zameriavajú iba na teóriu a výskum v kontexte vedy alebo sem zaradujú aj špeciálnopedagogickú prax.

Pedagogika však sama seba definuje v rôznych podobách ako **vedu o výchove a vzdelávaní**. Z toho by sme mohli vyvodit', že špeciálna pedagogika je veda o špeciálnej výchove a vzdelávaní. Činnosti špeciálnych pedagógov sú však širšie a neviažu sa iba na prostredie školy, poradenské prostredie (poradenská intervencia), rodinné prostredie (napr. raná intervencia), rezidencionalne (ústavné) prostredie (edukačná rehabilitácia a prevýchova ťažko a viacnásobne postihnutých v reedukačných centrách, diagnostických centrách, krízových centrách a LVS). Okrem výchovy a vzdelávania je tu aj činnosť poradenská, ktorá koexistuje pri formálnom aj neformálnom vzdelávaní a výchove.

Hoci sa histórii špeciálnej pedagogiky venujeme v samostatnej kapitole, dovol'te malý exkurz do našej nedávnej histórie. Počiatky špeciálneho vzdelávania a systému inštitúcií pre osoby s postihnutím u nás siahajú približne do konca 19. storočia, kedy vznikali prvé špecializované ústavy. Väčšina domovov sociálnych služieb – ústavov (ústavná-rezidencionalna starostlivosť ako forma segregovanej starostlivosti a edukácie) však bola založená po druhej svetovej vojne, kedy bol súčasne vytvorený organizačný systém ústavnej starostlivosti, ktorý jednoznačne stanovoval kritériá pre zaradenie jednotlivca do ústavu sociálneho, zdravotného alebo výchovného charakteru (Mühlpachr, P., 2001). J. Michalík (2003) uvádza, že od roku 1948 až do roku 1989 vďaka totalitnému politickému systému boli upierané osobám s postihnutím ľudské práva vrátane práva na vzdelanie. Ak sa pozrieme späť do histórie starostlivosti o osoby s postihnutím, môžeme konštatovať, že prvá polovica 20. storočia sa vyznačuje snahou poskytovať nielen zaopatrenie sociálneho charakteru, ale súčasne tiež určitý stupeň výchovy a vzdelania všetkým osobám a to napriek faktu, že v oblasti špeciálnej pedagogiky

nemôžeme v tejto dobe ešte hovoriť o existencii samostatnej odbornej a vednej disciplíny. Druhá polovica 20. storočia, doba vzniku špeciálnej pedagogiky ako samostatného vedného odboru, je naopak charakteristická mohutným rozvojom systému špeciálneho školstva a segregovanej rezidencionalnosti a teda nielen segregáciou osôb s postihnutím od majoritnej populácie, ale aj segregáciou jednotlivých druhov postihnutia navzájom. Segregovali sa tiež spoločenské odvetvia, ktoré sa starostlivosťou o osoby s postihnutím najviac zaoberali – inštitúcie z oblasti rezortu školstva, zdravotníctva a sociálnych vecí. Limitácie medzirezortnej spolupráce znižovali sociálnu rehabilitáciu a integráciu jednotlivcov so zdravotným postihnutím a odborníci sa pri ich diagnostike a prognostike upierali o medicínsky model postihnutia. Časť detskej, juvenilnej a dospeljej populácie bola kategorizovaná ako „nevzdelávateľná“, čo znamenalo výlučne umiestnenie do ústavnej starostlivosti a vzdelávacie služby poskytované rezortom školstva mu zostali odopreté (Michalík, J. 2003, s. 73). Spravidla deti s najťažšími stupňami mentálneho postihnutia a deti s viacnásobným postihnutím boli zo vzdelávania úplne vylúčené vďaka legislatívnej možnosti dieťa tzv. **oslobodiť od povinnej školskej dochádzky**. Často však dochádzalo k zneužívaniu tejto právomoci, lebo o otázke vzdelávania jedinca rozhodoval podľa vtedajšieho zákona národný výbor (Michalík, J. 2003; Monatová, L., 1981).

Na začiatku 90. rokov 20. storočia sa tento tzv. rezortizmus stal prekážkou pri snahe o výraznejšiu transformáciu špeciálnopedagogickej teórie i praxe (Renotiérová, M., 2005). Po roku 1989 a po vzniku samostatnej SR sa začal proces dekonštrukcie špeciálneho školstva a ústavnej starostlivosti. V súčasnosti sa takmer polovica všetkých detí v školopovinnom veku vzdeláva v podmienkach mainstreamového školstva. Na tomto krátkom historickom exkurze sme chceli ukázať ako politika výrazne ovplyvňuje kvalitu a formy edukatívnej a sociálnej starostlivosti o jednotlivcov so zdravotným postihnutím. Politika a sociálne inžinierstvo priamo aj nepriamo ovplyvňujú vývin špeciálnej pedagogiky ako vedy. Kým spočiatku sa špeciálna pedagogika zaoberala procesmi a javmi, ktoré sa diali vo vnútri segregovaného osobitného školstva a ústavov, dnes je situácia odlišná, náročnejšia. V súčasnosti koexistujú tri systémy: systém ústavnej starostlivosti (segregovaný), systém špeciálnych škôl a systém inkluzívneho školstva. Okrem toho sa rozvíja raná starostlivosť o dieťa s postihnutím (0-3 roky) a špeciálnopedagogická andragogika a gerontopedagogika. Tu sa ciele výskumných snáh diverzifikujú aj triešťa. Tým, že ústavná starostlivosť nepatrí v súčasnosti pod gesciu ministerstva školstva, skúmanie výchovy a edukačná realita v ústavnej starostlivosti stojí aktuálne na okraji záujmu špeciálnej pedagogiky.

Vychádzajúc z myšlienok M. Renotiérovej (Renotiérová, M., Ludíková, L. a kol., 2004) môžeme vývin špeciálnej pedagogiky pomenovať etapovito:

1. etapa špeciálnopedagogického myslenia – prvá polovica 20. stor. (terminologické vymedzenia odboru a kategórií, budovanie ústavnej starostlivosti – dobročinné spolky združené vo Zväze sociálnych a zdravotných spolkov na Slovensku: Spolok pre pečlivosť o hluchonemých (1919), Spolok pre pečlivosť o zmrzačených (1925), Zemský spolok pre pečlivosť o slabomyseľných (1932) a špeciálnych škôl napr. Levoča 1948, Kremnica 1909),

2. etapa špeciálnopedagogického myslenia je charakteristická rozvojom segregovanej a relatívne segregovanej výchovy, vznikom a rozvojom profesijnej prípravy a vzdelávania, počiatky špeciálnopedagogického výskumu pod vplyvom sovietskej školy a teoretická príprava integratívneho vzdelávania,

3. etapa špeciálnopedagogického myslenia po roku 1989, internacionalizácia špeciálnopedagogického diskurzu, vznik súkromného školstva a špeciálnopedagogického poradenstva (ŠPP/CŠPP), vznik a rozvoj integrovaného vzdelávania (divoké obdobie integrácie) a budovanie teoretického základu inkluzívneho vzdelávania.

Treba jednoznačne poznamenať, že pokusy o zavedenie „koedukácie“ (integrácie) tu boli prítomné v mnohých podobách od konca 19. storočia.

Z uvedeného malého historického pohľadu by sme mohli špeciálnu pedagogiku definovať ako vedu o výchove, vzdelávaní a poradenstve jednotlivcov so špeciálnymi edukačnými potrebami (v minulosti jednotlivci vyžadujúci osobitnú starostlivosť). Ale zase by to nebolo úplné. Pretože pedagogická prax a školská inklúzia v posledných rokoch priniesla nové výzvy v podobe otázok poradenstva a vedenia rodičov/zákonných zástupcov, učiteľov a pedagogických pracovníkov, ktorí sa zúčastňujú procesu edukácie.

Mohli by sme povedať, že špeciálna pedagogika skúma a prehľbuje poznanie **činností** (podľa Vaška **procesov**), ktoré sa dejú v rámci edukácie, poradenstva, komunikácie jednotlivcov so špeciálnymi potrebami a zároveň rozvíja, prehľbuje poznanie **objektov/špeciálnopedagogických javov** (Vašek) týchto činností (výnimočný jedinec, jeho rodina, jeho učitelia, účastníci tvoriaci jeho mikro a mezzo prostredie).

Pod pojmom **špeciálnopedagogický proces** sa rozumejú také zámerné a cieľavedomé aktivity, ktoré sú zamerané na dosiahnutie kvalitatívnych a kvantitatívnych zmien u osôb so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Takými procesmi sú napr. špeciálna edukácia, reedukácia, korekcia, rehabilitácia, intervencia, stimulácia a iné (Vašek, Š., 2003).

Pod pojmom **špeciálnopedagogický jav** sa chápu také súčasti vonkajšieho sveta, ktoré prezentujú subjekt, na ktorý je špeciálna pedagogika zameraná, takýmito javmi sú napr. postihnutie, narušenie, viacnásobné postihnutie, ohrozenie, a tiež ich nositeľ (ibid.).

Pre komparáciu uvedieme niekoľko definícií špeciálnej pedagogiky podľa mienkotvorných autorít špeciálnej pedagogiky na Slovensku a Česku:

Špeciálna pedagogika je vedná oblasť v sústave pedagogických vied, ktorá sa zaoberá teóriou a praxou výchovy, edukácie (výchovy, vzdelávania, vyučovania) detí, mládeže a dospelých vyžadujúcich špeciálnu starostlivosť z dôvodu mentálneho, sensorického, somatického postihnutia, narušenej komunikačnej schopnosti či psychosociálneho narušenia alebo z dôvodu iných špecifických daností, porúch učenia, správania, jedinci s nadaním či inými špecifickými potrebami (Vašek, Š., 2003).

***M. Renotiérová (2004)** uvádza, že „...špeciálnu pedagogiku možno chápať ako vednú disciplínu, ktorá sa zaoberá zákonitostami rozvoja, výchovy, vzdelávania, prípravy na pracovné a spoločenské začlenenie postihnutých jedincov a na riešenie výskumných úloh vyplývajúcich z poslania odboru. V súčasnosti možno pojem postihnutý nahradiť termínmi ako napr. handicapovaný (človek s nevýhodou, s nerovnosťou podmienok), človek so špeciálnymi potrebami, dieťa so špeciálnymi výchovnými a vzdelávacími potrebami, človek so znevýhodnením a pod...“*

Podľa M. Vítkovej (2012) sa špeciálna pedagogika vyvíja ako komprehezívna disciplína a integruje v sebe ďalšie dôležité disciplíny: špeciálna pedagogika jednotlivcov s viacnásobným postihnutím, špeciálna pedagogika zaoberajúca sa špecifickými poruchami učenia alebo správania. V poslednej dobe naberá na význame pre ďalšie smerovanie odborného náhľadu špeciálnej pedagogiky poruchy autistického spektra, ktoré si zasluhujú samostatnú pozornosť a sú istou výzvou pre intervenčné a diagnostické možnosti. Tento pohľad autorky je obohatený o špecificky sa formujúce a vyvíjajúce odvetvia špeciálnej pedagogiky, ktoré reagujú na akruálnu situáciu a rôznorodosť handicapov odrážajúcich momentálny stav v pedagogickej realite.

J. Valenta a kol. (2014), ktorý vymedzuje špeciálnu pedagogiku v užšom ponímaní ako pedagogickú disciplínu, ktorá sa zaoberá edukáciou detí, žiakov a dospelých so špeciálnymi vzdelávacími potrebami a skúmaním formatívnych (výchovných) a informatívnych (vzdelávacích) vplyvov na jedincov. V širšom ponímaní vníma 8 špeciálnu pedagogiku ako interpersonálny odbor zaoberajúci sa starostlivosťou o jedincov z minoritných skupín s dôrazom na edukáciu, reedukáciu, kompenzáciu, diagnostiku, inklúziu, terapeuticko-formatívnu intervenciu, prevenciu a prognostiku osôb so zdravotným postihnutím a sociálnym znevýhodnením.

Všimnite si, že v jednej definícii je uvedená vedná oblasť a v ostatných vedná disciplína. Je špeciálna pedagogika veda alebo vedná oblasť, vedná disciplína alebo odbor vedy? Ani v tejto oblasti nie sú autori jednotní. M. Renotíerová a L. Ludíková (2003) vnímajú špeciálnu pedagogiku ako celú vednú oblasť - širší systém vedných disciplín. Š. Vašek (2003) uvádza v jeho azda najcitovanejšej definícii v Čechách a na Slovensku, že špeciálna pedagogika je **vedná oblasť** v sústave pedagogických vied.

V anglofónnom prostredí sa používajú najmä pojmy Special needs pedagogy/Special needs education. K. Moberg charakterizuje špeciálnu pedagogiku ako vednú disciplínu, ktorá skúma učenie, vzdelávanie a odbornú prípravu tých jednotlivcov a skupín, ktorých potreby nie sú uspokojené opatreniami určenými pre majoritu žiakov a študentov (2009, s.12). K. Moberg (ibid) uvádza, že špeciálna edukácia je nadradeným pojmom a skladá sa z troch oblastí bádania a praxe: špeciálnej pedagogiky, špeciálneho vyučovania a špeciálnopedagogického poradenstva (viď obrázok č. 1).

Obr. 1: Špeciálna edukácia a jej vymedzenie v severských krajinách (Moberg, K. et al., 2009, s.12)

Špeciálna edukácia Special Education		
Špeciálna pedagogika	Špeciálne vyučovanie	Špeciálno-pedagogické poradenstvo
<i>Special Needs Pedagogy</i>	<i>Special Needs Teaching</i>	<i>Special Needs Services</i>
Multidisciplinárna vedná oblasť	Implementovaná v rôznych typoch škôl a vzdelávacích inštitúcií	Rehabilitačné a sociálne služby pre osoby s postihnutím

B. Kudláčová (2010) zdôrazňuje, že z historického hľadiska sa pedagogika v 19. storočí postupne vyčlenila z rámca filozofie a konštitovala sa ako samostatná **vedná disciplína** s úzkym vzťahom k príbuzným vedám, avšak s vlastným autonómnym predmetom skúmania.

Na tomto mieste treba poznamenať, že prvá písomná zmienka o určitom systematickom vzdelávaní chlučných žiakov sa datuje až 16. storočia kedy Pedro Ponce de León (1578) publikoval spis o znakovom jazyku, pomocou ktorého možno naučiť čítať a písať nepočujúcich.

Špeciálna pedagogika je teda **multidisciplinárny, prevažne aplikatívny odbor** vedy, ktorý prevažne pasívne prijíma poznatky z iných vied, zo svojho systémového okolia, produkuje však vlastné systavy teórie určitého typu, systémy pojmov, koncepcii a modelov a vlastnú empirickú bázu poznania, vlastné postupy (upravené podľa Š. Švec et al., 1998).

J. Slowík (2016) však vzťah pedagogiky a špeciálnej pedagogiky považuje za komplikovaný a tvrdí, že nie je chybou označiť špeciálnu pedagogiku za svojbytný a jedinečný vedný odbor. Toto tvrdenie však považujeme za chybné, je to skôr dôsledok nárastu poznatkov a snahy každej disciplíny o istú nezávislosť a vedeckú autonómiu. Špeciálna pedagogika je stále *edukologická disciplína*. J. Pipeková (2010) upozorňuje na úzku previazanosť špeciálnej pedagogiky so všeobecnou pedagogikou a didaktikou. Z hľadiska profesijnej prípravy a zaradenia, ale aj z hľadiska štruktúry vedných a študijných odborov sú špeciálni pedagógovia radení do pedagogickej vedy. Ďalším argumentom je, že súčasná **inkluzívna politika** vzdelávania a výchovy (konceptia School for All – Škola pre všetkých) stiera hranice medzi pedagogikou a špeciálnou pedagogikou. Na pedagogických fakultách sú otázky vzdelávania, výchovy a poradenstva detí a žiakov so špeciálnymi edukačnými potrebami neoddeliteľnou súčasťou profesijnej prípravy, ale aj výskumu vo všetkých odboroch (učiteľské odbory, predškolská a elementárna pedagogika, andragogika, sociálna pedagogika...). Je však pravda, že špeciálna pedagogika a pedagogika sa nevyvíjali vždy v spoločnej a jednotnej línii.

„V 19. storočí sa vo vyspelých priemyselných krajinách inštitucionalizuje systém výchovy a vzdelávania, ktorý však neposkytuje možnosti vzdelávania minoritnej časti detí s postihnutím. Vzniká teda paralelný systém inštitúcií, v ktorých prebieha vzdelávanie jedincov s postihnutím. Pre druhú polovicu 19. storočia je typický vznik veľkého množstva špeciálnych ústavov pre výchovu nevidiacich, nepočujúcich a ľudí s mentálnym postihnutím, ku ktorým boli často pridružené aj špeciálne školy, čo možno charakterizovať ako začiatky organizovanej a cielenej starostlivosti o ľudí s postihnutím ... V tomto období možno tiež zaznamenať nárast počtu charitatívnych organizácií a spolkov, ktoré sa zaoberali ľuďmi (deťmi) s jednotlivými typmi postihnutia. Najprogressívnejšou krajinou v charitatívnej činnosti bolo Taliansko...“ (Kudláčová, B., In Lechta, V., 2010).

Na získanie komplexnejšieho obrazu uveďme niekoľko súčasných výskumov, ktoré sa realizujú na pedagogických fakultách a vychádzajú z cieľov špeciálnej pedagogiky:

Príklady súčasných projektov aplikovaného pedagogického výskumu:

ERASMUS+ 2017-1-SK-01-KA201-035321 "Playing-2-gether: Teacher sensitivity as a basis for inclusion in preschool". PaedDr. Soňa Grofčíková, PhD. UKF v Nitre

KEGA 052 UKF-4/2011 „Budovanie inkluzívneho prostredia v podmienkach vysokej školy“
Zodpovedný riešiteľ: prof. PhDr. Peter Seidler, CSc. UKF v Nitre

KEGA Špeciálnopedagogická andragogika, nová špecializácia v systéme špeciálnej pedagogiky, v rovine teoretickej i aplikačnej. č. 119UK-4/2011, 2011 - 2013. UK Bratislava

KEGA č.002-UK4/2020 – Podpora dieťaťa s poruchou senzorického spracovania prostredníctvom multisenzorického prostredia, Hlavný riešiteľ: Univerzita Komenského v Bratislave, Zodpovedný riešiteľ: Mgr. Zuzana Fábry Lucká, PhD. UK Bratislava

KEGA E-learningové vzdelávacie moduly k problematike včasnej starostlivosti o rodinu s dieťaťom s rizikovým vývinom . 2019. 2021, 013KU-4/2019, Vedúci projektu: prof. PaedDr. Anna Hudecová, PhD. Vysoká škola: Katolícka univerzita v Ružomberku

KEGA 024PU-4/2013 – Interdisciplinárne koncipovanie a aplikovanie edukačných programov pre deti s problémovým správaním (2013 - 2015), pod vedením prof. PhDr. Márii Podhájeckej, CSc. UNIPO Prešov

KEGA 035PU-4/2014 – Zvyšovanie kvality pregraduálnej prípravy špeciálnych pedagógov v kontexte inovatívnych trendov teórie a praxe (2014-2016), pod vedením doc. PaedDr. Bibiány Hlebovej, PhD. UNIPO Prešov

Súčasný projekt základného pedagogického výskumu:

VEGA 1/0176/15 "Paradigmy v edukácii zdravotne znevýhodnených dospelých a seniorov v rezidenčnej starostlivosti" (2015-2017), Zodpovedný riešiteľ: doc. PaedDr. Ctibor Határ, PhD.

VEGA: Hodnotenie obsahovej a formálnej stránky písomného prejavu žiakov so stratou sluchu, vzdelávaných v odlišných vzdelávacích prostrediach. Projekt č. 1/0653/14 , hlavný riešiteľ: prof. PaedDr. Darina Tarcsiová, PhD., roky riešenia 2014 – 2016

APVV-0851-12 Osobnostné a sociálne faktory školskej úspešnosti žiakov so špecifickými výchovno-vzdelávacími potrebami v podmienkach inklúzie (2013 – 2016), pod vedením Mgr. Tatiany Dubayovej, PhD.,

VEGA Postoje učiteľov k diverzite vo vzdelávaní vo vzťahu k vybraným charakteristikám učiteľov VEGA 1/0732/19 2019-2021, Vedúci projektu: Mgr. Mariana Cabanová, PhD.

Doplňme ešte, že po roku 2000 sa vo viacerých charakteristikách, definíciách, vymedzeniach špeciálnej pedagogiky objavuje pojem *komprehenzívny*. Tento pojem zaviedol J. Jesenský (2000), ktorý komprehenzívnou špeciálnou pedagogikou vymedzil všeobecnú špeciálnu pedagogiku (pedagogika všetkých skupín hendikepovaných). Pojem komprehenzívny vyjadruje komplexnosť a generalizovanosť poňatia tejto vednej disciplíny.

Špeciálna pedagogika rozvíja a systematizuje poznatky o javoch pedagogickej reality, výchovno-vzdelávacích procesoch a ich činiteľoch, determinantoch výchovy a vzdelávania, ako aj poznatky o spôsoboch poznávania edukačnej reality, o pedagogických a didaktických prístupoch, koncepciách a poznatky o riešení rôznorodých pedagogických situácií. Špeciálna pedagogika poskytuje vnútorne diferencovaný, logický štruktúrovaný systém odborných poznatkov o javoch výchovy, vzdelávania a poradenstva jednotlivcov so špeciálnymi potrebami. Na rozdiel od

pedagogiky sa užšie špecializuje na edukantov, ktorí sú nositeľmi postihnutia, narušenia, ohrozenia alebo si vyžadujú osobitnú prístup z dôvodu mimoriadneho nadania.

Medzi základné moderné špeciálnopedagogické diela (po roku 1989) rozvíjajúce komprehenzívnu špeciálnopedagogickú teóriu zaradujeme:

Vašek, Š. a kol. 1994. Špeciálna pedagogika - terminologický a výkladový slovník, SPN, Bratislava.
Vašek, Š. 1996. Špeciálna pedagogika. Bratislava: Sapiencia.
Horňák, L. Kollárová, E. Matuška, O. 2002. Dejiny špeciálnej pedagogiky. Bratislava : Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity.
Schmidtová, M. 2008. Integratívna pedagogika. Bratislava : MABAG.
Seidler, P., Kurincová, V. 2008. Inakosti v edukačnom prostredí. Nitra: UKF 2005.
Német, O. 2010. Špeciálnopedagogické poradenstvo na Slovensku. Bratislava : Sapiencia.
Lechta, V. (ed.). 2010. Základy inkluzívnej pedagogiky. Praha: Nakladatelství Portál.
Vančová, A. a kol. 2012. Špeciálna pedagogika raného a predškolského veku. Bratislava : Iris.
Tarciová, D. a kol. 2012. Základy špeciálnej andragogiky. Bratislava: UK.
Kastelová, A. Német, O. 2014. Základy špeciálnopedagogickej diagnostiky a základy špeciálnopedagogického poradenstva, Bratislava: Iris.
Lechta, V. (ed.). 2016. Inkluzívni pedagogika. Praha: Nakladatelství Portál.

Medzi **významné vedecké výskumné pracoviská** v oblasti špeciálnej pedagogiky, špeciálnej edukácie a inkluzívnej edukácie zaradujeme: Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave, Štátny pedagogický ústav v Bratislave, Institut výzkumu inkluzívneho vzdelávania na Pedagogické fakulte Masarykovy univerzity v Brne, Institute for General Theory of Special Needs Education na Eötvös Loránd University – Fakulta špeciálnej pedagogiky Gusztáva Bárcziho, The European Agency for Special Needs and Inclusive Education so sídlom v Bruseli, Southampton's Centre for Research in Inclusion (CRI), Inclusion Europe, EASPD- European association of Service Providers for Person with Disabilities, Centre for Studies on Inclusive Education (CSIE), European Educational Research Association' (EERA), Pedagoški inštitut v Slovinsku, Centre for Inclusive Education pri University College London, National Association for Special Educational Needs (NASEN) vo Veľkej Británii, Holandský Nieuwenhuis Institute for Educational Research Na Univerzite Groningen, Research Institute of Child Development and Education (CDE) na Univerzite Amsterdam, The National Center for Special Education Research (NCSER) v USA, The Centre for Special Educational Needs and Inclusive Education (CSENIE) v Hong Kongu.

Medzi dôležité **ľudsko-právne organizácie a zväzy** osôb so zdravotným postihnutím patria:

ZPMP – Slovensko / SPMP (ČR): Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením

UNSS – Slovensko

Rytmus – ČR

EDF – European Disability Forum

AAPD – American Association of People with Disabilities

Lebenshilfe – Nemecko a Rakúsko

AFDO – Australian Federation of Disability Organisations

Canadian Centre on Disability Studies

MENCAP – Veľká Británia

World Enabled

DPI – Disabled Peoples' International

APAJH – Association Pour Adultes et Jeunes Handicapés – Francúzko

Unapei – Union nationale des associations de parents d'enfants inadaptés – Francúzko

NCIL – The National Council on Independent Living - Veľká Británia

CERMI – Comité Español de Representantes de Personas con Discapacidad

1.3 ČLENENIE ŠPECIÁLNEJ PEDAGOGIKY

Ako uvádza E. Žovinec (2019) členenie špeciálnej pedagogiky je dôležité preto, lebo disponuje ohromným množstvom poznatkov, a to nielen zo svojho systému. Azda najväčšia previazanosť je s pedagogikou, psychológiou, medicínou a sociológiou. Vzdelávanie jednotlivcov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami si neraz vyžaduje úzku špecializáciu. Rozdielne sú nároky na špeciálneho pedagóga v škole, v poradenstve, v sociálnom zariadení, špeciálnom výchovnom zariadení alebo ranom poradenstve. Okrem toho, členenie špeciálnej pedagogiky má význam smerom k vedeckému bádaniu a poznávaniu. Výskum musí mať ukotvenie v problematike, rieši výskumný problém, ktorý možno popísať a zaradiť v rámci systému špeciálnej alebo inkluzívnej pedagogiky. Nové poznatky je potrebné triediť, dopĺňať, musia sa prejavíť v príprave nových špecialistov.

Š. Vašek (1996) vymedzil dve hlavné kritéria ako možno rozdeliť špeciálnu pedagogiku:

- a) podľa všeobecného zamerania,
- b) podľa užšieho zamerania (určitý druh špeciálnej potreby).

Špeciálna pedagogika sa **podľa všeobecného zamerania** člení na:

1. **Všeobecné základy špeciálnej pedagogiky** – zaoberá sa termínmi, pojmami, systémom a predmetom špeciálnej pedagogiky
2. **Historiografia špeciálnej pedagogiky** – skúma vznik a vývoj teórie a praxe výchovy, vzdelávania, komplexnej starostlivosti o postihnutého jedinca
3. **Metodológia špeciálnej pedagogiky** – zaoberá sa metodológiou výskumu, diagnostikou - vymedzuje základné pojmy,
4. **Filozofia špeciálnej výchovy** – predstavuje súhrn názorov na podstatu, ciele a povahu výchovy vychádzajúc z filozofických teoretických východísk.
5. **Teória komunikácie postihnutých** – skúma komunikačný proces u postihnutého jedinca ako aj faktory, ktoré ovplyvňujú komunikačný proces.
6. **Výchovná rehabilitácia** – je súčasťou komplexnej rehabilitačnej starostlivosti a rehabilitácie, ako aj prostriedkom na dosahovanie výchovných, prevýchovných, korekčných cieľov, ktoré v konečnom dôsledku sú zamerané na socializáciu, pozitívne zmeny vo vychovanosti a vzdelanosti, podporuje terapeutické aktivity a má psychoterapeutické poslanie.
7. **Komparatívna špeciálna pedagogika** – skúma a porovnáva výchovnovzdelávacie systémy pre deti a mládež vyžadujúca špeciálnu starostlivosť v nadväznosti na filozofické a teoretické východiská, z ktorých vychádzajú.

8. Špeciálna pedeutológia – zaoberá sa vzdelávaním, ďalším vzdelávaním, kariérovým rastom a uplatnením sa špeciálneho pedagóga.

Členenie špeciálnej pedagogiky **podľa užšieho zamerania**, teda podľa druhu špeciálnej potreby vymedzil u nás Š. Vašek (1996, 2003):

1. Pedagogika mentálne postihnutých – psychopédia.
2. Pedagogika zrakovo postihnutých – tyflopédia.
3. Pedagogika sluchovo postihnutých – surdopédia.
4. Pedagogika telesne postihnutých, chorých a zdravotne oslabených – somatopédia.
5. Pedagogika detí s narušenou komunikačnou schopnosťou – logopédia.
6. Pedagogika psychosociálne narušených.
7. Pedagogika s viacnásobným postihnutím.
8. Pedagogika s poruchami učenia.
9. Pedagogika s poruchami správania – etopédia.
10. Pedagogika výnimočne nadaných a talentovaných.

Nadväzuje na staršie Sovákové členenie špeciálnej pedagogiky podľa príčin defektivity (vid' Sovák, M., 1971). Nie všetky pédie sú v súčasnosti na rovnakej úrovni čo sa týka kvality vedy a pregraduálnej postgraduálnej prípravy odborníkov. Dobrým príkladom je etopédia, ktorej kompetencie u nás čiastočne nahrádza liečebná pedagogika. Od roku 1997 sa začal na Pedagogickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove študovať odbor špeciálna pedagogika so zameraním na školskú logopédiu, psychopédiu a etopédiu (Turek, M. 2000, s. 18). Od roku 2005 sa etopédia študuje iba v kombinácii s elementárnou pedagogikou na Prešovskej univerzite v Prešove. Pedagogika psychosociálne narušených sa systematicky už niekoľko rokov nerozvíja. Vidieť to aj pri tvorbe legislatívnych dokumentov. K niektorým otázkam inštitucionálnej starostlivosti chýbajú odborníci a mienkotvorní lídri v rámci disciplíny. Podrobnejšie historické a novšie členenia špeciálnej pedagogiky podľa užšieho zamerania uvádzame v publikácii Špeciálna pedagogika II (Žovinec, E. a kol., 2019). Od začiatkov teórie a výskumu v špeciálnej pedagogike mnoho špeciálnopedagogických disciplín pribudlo. Azda najpodrobnejšie členenie uvádza publikácia V. Lechtu a kol. (2016). Objavujú sa tu (pre náš priestor) nové oblasti ako bilingvizmus a vzdelávanie žiakov z odlišného kultúrneho priestoru. Odlišné je uchopenie porúch správania, emocionálneho a psychosociálneho narušenia.

Tab. 1: Prehľad rozdelenia špecializácii špeciálnej pedagogiky jednotlivých autorov podľa typu postihnutia v minulosti a dnes

Edelsberger, Pajdlhauser, Štejgerle (1964) Psychopédia, Logopédia, Tyflopédia, Somatopédia
Sovák (1972) Psychopédia, Etopédia, Logopédia, Tyflopédia, Somatopédia
Vašek (2011) Pedagogika mentálne postihnutých, Pedagogika zrakovo postihnutých, Pedagogika sluchovo postihnutých, Pedagogika telesne postihnutých, chorých a zdravotne oslabených, Pedagogika detí s narušenou komunikačnou schopnosťou, Pedagogika psychosociálne narušených, Pedagogika detí s viacnásobným postihnutím, Pedagogika

detí s poruchami učenia, Pedagogika detí s poruchami správania, Pedagogika výnimočne nadaných a talentovaných
Švarcová (2012) Ľudia s mentálnym postihnutím, Pervazívne vývinové poruchy, Žiaci s telesným postihnutím a zdravotným znevýhodnením, Žiaci so zrakovým postihnutím, Žiaci so sluchovým postihnutím, Žiaci s poruchami správania
Blažková (2014) Špeciálna pedagogika osôb s telesným postihnutím, Špeciálna pedagogika osôb so zrakovým postihnutím, Špeciálna pedagogika osôb so sluchovým postihnutím, Špeciálna pedagogika osôb s NKS, Špeciálna pedagogika osôb s mentálnym postihnutím, Špeciálna pedagogika osôb s poruchami správania
Slowík (2016) Špeciálna pedagogika osôb s postihnutím zraku, Špeciálna pedagogika osôb s postihnutím sluchu, Špeciálna pedagogika osôb s NKS, Špeciálna pedagogika osôb s telesným postihnutím a zdravotným oslabením, Špeciálna pedagogika osôb s mentálnym postihnutím, Špeciálna pedagogika osôb s dielčimi deficitmi
Kroupová a kol. (2016) Špeciálna pedagogika osôb so zrakovým postihnutím, Špeciálna pedagogika osôb s NKS, Špeciálna pedagogika osôb so sluchovým postihnutím, Špeciálna pedagogika osôb s obmedzením hybnosti, Špeciálna pedagogika osôb s mentálnym postihnutím, Špeciálna pedagogika osôb so psychosociálnym narušením a ohrozením, Špeciálna pedagogika osôb so špecifickými poruchami učenia, Špeciálna pedagogika detí, žiakov a študentov mimoriadne nadaných
Lechta a kol. (2010, 2016) Zrakové postihnutie, Sluchové postihnutie, Telesné postihnutie, choroba a zdravotné oslabenie, Mentálne postihnutie, Autizmus a pervazívne vývinové poruchy, Narušená komunikačná schopnosť, Špecifické poruchy učenia, Poruchy správania a emočné poruchy, Poruchy pozornosti s hyperaktivitou (ADHD), Nadpriemerné nadanie, Bilingvizmus, Rómske etnikum, Multikultúrne prostredie

Legenda:

Autorka I. Švarcová (2012) nediferencovala pojem osôb s tým, že ich pomenováva rôzne. Raz zdôrazňuje žiakov, u mentálne postihnutých používa pojem ľudia (birodromálne), u špecifickej skupiny autistov použila priamo označenie Pervazívne vývinové poruchy.

Pri publikácii K. Kroupovej a kol. (2016) ide o Slovník špeciálnopedagogické terminologie: Vybrané pojmy. Členenie špeciálnej pedagogiky je tu uvedené implicitne podľa koncipovania jednotlivých kapitol, ktoré miešajú špecializačné hľadisko s inými (terapia, všeobecná terminológia). U žiakov s NKS a ŠPU sa neuvádza slovné spojenie špeciálna pedagogika. To možno naznačuje nejednoznačné zaradenie do špeciálnej pedagogiky. Logopédia sa svojou klinikou dlhodobo pokúša vymedziť voči špeciálnej pedagogike a poruchy učenia nemajú zatiaľ v systéme ešte isté miesto.

NKS – narušená komunikačná schopnosť

Zdroj: Žovinec, E. (2019)

Po roku 1989 a rozdelení Československa sa objavili viaceré modifikácie názvov jednotlivých disciplín. Dôležité je najmä vymedzenie pedagogiky psychosociálne a emocionálne narušených podľa E. Komárika (1998). Začiatkom 21. storočia sa v stredoeurópskom priestore začína brať ohľad na kategóriu veku. A. Vančová (podľa P. Jedličkovej, 2014) spomína návrh nového ponímania špeciálnej pedagogiky ako

teoreticko-praktického odboru nazvaného špeciálna edukológia (lat. educere – vychovávať; gr. logos – náuka). Tento názov sa však neujal. V Čechách pozorujeme aj tendencie spájať Pedagogiku „poruch učení a chování“ – SPUCH (viď Bartoňová, M., 2019). Zaujímavé je, že postavenie pedagogiky jednotlivcov s poruchami učenia nie je v Česku a na Slovensku jednotné. V Čechách sú tendencie zaraďovať problematiku edukácie žiakov s poruchami učenia do etopédie (viď Kaleja, M., 2014). Na Slovensku sa týmito otázkami zaoberá samostatná subdisciplína Pedagogika osôb so špecifickými poruchami učenia a taktiež logopédia.

Súčasná moderná špeciálna pedagogika sa zaoberá otázkami edukácie a edukačnej rehabilitácie osôb so špeciálnymi potrebami a ohrozením v celom biodromálnom vývine – všetkými vekovými kategóriami od ranného a predškolského veku, cez vek dospelosti a sénia, intervenciu a pôsobenie v priebehu celého života človeka so špeciálnymi potrebami.

Podľa vekového zamerania rozlišujeme tieto disciplíny:

- Špeciálna pedagogika raného veku
- Špeciálna pedagogika predškolského veku
- Špeciálna pedagogika školského veku
- Špeciálna andragogika
- Špeciálna gerontagogika (Jesenský, J., 2000).

Pri bližšom skúmaní predmetu špeciálnej pedagogiky zistíme, že špeciálna pedagogika ako vedná disciplína sa zameriava na skúmanie špeciálnopedagogických **metód** (ako predchádzať, vzdelávať, vychovávať, naprávať, rozvíjať, posilňovať) a **cieľov** (oblasti rozvoja vzťahov, osobnosti a života) jednotlivcov s rôznymi druhom a stupňom špeciálnych potrieb.

Špeciálne pedagogické metódy sa delia podľa druhu použitých postupov a podľa zamerania na metódy:

- **vzdelávacie a vyučovacie**, zamerané na učenie sa, poznatky, vedomosti, zručnosti, návyky v kontexte formálneho vzdelávania,
- **rehabilitačné** (A. Vančová hovorí o edukatívno-rehabilitačných) – zamerané na oblasť výchovy napr. výchova k práci, vôľové vlastnosti, výchova k umeniu, regulácia správania a pod.²,
- **redukčné**, zamerané na obnovu postihnutých funkcií,
- **kompenzačné**, zamerané na náhradné intaktné funkcie,
- **preventívne**, zamerané na oblasť predchádzania vzniku narušenia u rizikových jednotlivcov alebo predchádzaniu zlyhávania a sekundárnej poruchy (sekundárna prevencia v špeciálnej pedagogike).

² V minulosti sa využíval pôvodom ruský termín defektivita, ktorý predstavoval negatívnu sociálnu nadstavbu defektu, t.j. postihnutia. M. Sovák a neskôr J. Jesenský (1983) vymedzil defektivitu ako poruchu funkčnej a psychickej výkonnosti prejavujúcu sa v sociálnej oblasti človeka patologickým vzťahom k sebe a prostrediu. Tento stav sa chápal ako reparable pomocou špeciálnej výchovy (v súčasnosti edukatívnej rehabilitácie). V súčasnosti sa tento pojem nepoužíva.

1.4 PREDMET ŠPECIÁLNEJ PEDAGOGIKY

Predmetom špeciálnej pedagogiky je skúmanie zákonitostí edukácie a poradenstva jednotlivcov s nadaním, postihnutím, narušením alebo ohrozením z aspektu etiológie, symptomatológie, možností aplikácie špeciálnopedagogických metód a profylaxie neadekvátneho vyrovnávania sa so svojimi osobitými danosťami alebo hendikepmi (upravené podľa Vašek, Š., 2003). J. Slowík (2016) zdôrazňuje, že špeciálna pedagogika sa zameriava na výskumné úlohy, ktoré vyplývajú poslania vedného odboru.

1.5 CIELE ŠPECIÁLNEJ PEDAGOGIKY

Ciele špeciálnej pedagogiky vychádzajú z princípu humanizmu, výnimočnosti každého človeka, i toho, ako sa určitým spôsobom odlišuje od „normy definovanej priemerom.“ Špeciálna pedagogika vychádza z práv ľudí so znevýhodnením, rešpektovanie a rozvoj ich osobnosti, poskytnutie vzdelania, ktoré zaisťuje ich optimálny rozvoj a vhodné pracovné a spoločenské uplatnenie (Pipeková, J., 2010).

1.6 VZŤAH ŠPECIÁLNEJ PEDAGOGIKY A INÝCH VIED

Vedy, z ktorých špeciálna pedagogika čerpá, sa môžu členiť na dve skupiny (Vašek, Š., 2003):

- **Hraničné odbory** – centrom skúmania týchto vied je tiež človek, ale zaoberajú sa ním z iného uhla pohľadu, patria sem:

1. Pedagogika 2. Psychológia 3. Sociológia 4. Biológia	V centre záujmu je intaktný jedinec.
1. Liečebná pedagogika 2. Sociálna práca 3. Disability Studies/Humánna defektológia ³	V centre záujmu je jedinec so špeciálnymi potrebami.

- **Pomocné vedy** – poznatky týchto vied využíva špeciálna pedagogika pri stanovovaní svojich cieľov a pri opise jedinca, u ktorého sa má dosiahnuť určitého cieľa rozvoja a edukácie. Pomocné vedy sa ďalej členia na vedy:

³ **Disability studies** (voľne preložené ako štúdie o zdravotnom postihnutí) je nová akademický interdisciplinárny odbor, ktorá skúma význam, povahu a dopady zdravotného postihnutia na človeka, komunity a spoločnosť. Skúma fenomén postihnutia z hľadiska sociálneho a medicínskeho modelu/paradigmy. Disability studies skúmajú históriu, teórie, legislatívy, politiky, etické otázky a umenie v súvislostiach s postihnutím alebo hendikepom. Osobitne sa zameriavajú na problém heteronormatívnych štruktúr a mechanizmov sociálnej a rasovej exklúzie a útlaku. Odbor syntetizuje poznatky zo sociológie, histórie, filozofie, sociálnej a kultúrnej antropológie, architektúry, literárnej a divadelnej vedy a ďalších. Cieľom tejto disciplíny je zlepšenie prístupu jednotlivcov so zdravotným postihnutím k občianskym právam a zvýšenie kvality ich života. V minulosti bola vo východoeurópskom bloku nazývaná ako humánna defektológia. V našom prostredí vyšlo niekoľko publikácií, ktoré môžeme zaradiť do tejto kategórie, napr. Kolářová, K. (ed.). (2012). Jinakost – postižení – kritika. Společenské konstrukty nezpůsobilosti a hendikepu. Antologie textů z oboru disability studies. Praha: Sociologické nakladatelství.

- a) **normatívne**, ktoré popisujú, aký by mal byť jednotlivec (etika, logika, estetika, právo),
- b) **deskriptívne**, ktoré popisujú, aký človek je -patopsychológia, patobiológia, sociálna patológia (priame deskriptívne odbory), kybernetika, psycholingvistika, semiotika, bionika a ďalšie (nepriame).

Špeciálna pedagogika je najtesnejšie spätá so všeobecnou pedagogikou, teóriou výchovy a didaktikou. Vzájomný vzťah je určený všeobecným filozofickým princípom dialektickej jednoty všeobecného a špeciálneho. Proces špeciálne výchovy a vzdelávania nemožno naplniť bez dostatočných znalostí odlišnosti vývoja v oblasti fyziológie a patológie, ktoré sú súčasťou biologických vied, a štúdia psychických zvláštností v oblasti spoločenských vied – psychológie, patopsychológie, psychopatológie, sociológie, sociálnej patológie a sociálnej psychológie.

Ako uvádzajú P. Jedličková (2020) a B. Kraus (2001), medzi sociálnou a špeciálnou pedagogikou existuje špecifický vzťah. Konkrétne jedna časť špeciálnej pedagogiky (pedagogika detí s poruchami správania, neskôr PESN) korešponduje úzko so sociálnou pedagogikou. Cieľ a predmet sociálnej pedagogiky je oveľa všeobecnejší a širší v porovnaní so špeciálnou pedagogikou. Dotýkajú sa v podstate celej populácie v porovnaní so špeciálnou pedagogikou, ktorá sa výlučne zaoberá vybranou skupinou jednotlivcov. Rozdiely uvádza C. Határ (2010), v pedagogickej praxi možno rozlišovať dve formy výchovných intervencií:

Sociálno-pedagogická intervencia: ide o taký postup sociálno-výchovných opatrení, kedy sociálny pedagóg najprv intervenuje do sociálneho prostredia (tzv. pedagogizácia prostredia), z ktorého dieťa pochádza, kde sa snaží podnecovať pozitívne vplyvy a zabraňovať vplyvom negatívnym, a tak nepriamo pôsobí na osobnosť dieťaťa cez jeho prostredie.

Špeciálno-pedagogická intervencia: špeciálny pedagóg postupuje opačným smerom, resp. od jednotlivca k sociálnemu prostrediu. Viac sa zameriava na prácu s dieťaťom s cieľom úspešne ho reintegrovať do jeho sociálneho prostredia (školského, rodinného, rovesníckeho), a tak cez osobnosť dieťaťa ovplyvňuje nepriamo prostredie.

Tým, že špeciálna pedagogika a najmä prax prešla istým vývinom a podiel vzdelávania detí a žiakov so špeciálnymi potrebami v bežných typoch škôl sa podstatne zvýšil, v poslednej dekáde vznikla časť diskurzu (inkluzívna pedagogika, pred tým integratívna), ktorá sa vymedzila od tradičnej filozofie a chápania postihnutia z medicínskeho hľadiska. Za posledných 10 rokov vznikli na Slovensku, ale aj v okolitých krajinách mnohé publikácie, ktoré rozvíjajú teóriu inkluzívnej pedagogiky a vzdelávania. Za najvýznamnejšie publikácie považujeme Základy inkluzívnej pedagogiky (Lechta, V. a kol., 2010) a Inkluzívni pedagogika (Lechta, V. a kol., 2016). Pojem inklúzia a pedagogická inklúzia vysvetlíme v tomto texte na viacerých miestach. Tu by sme radi poznamenali, že V. Lechta (2016) chápe špeciálnu pedagogiku ako vednú disciplínu, ktorá je spätá s poznávaním otázok edukácie v špeciálnych zariadeniach. U nás sú to najmä špeciálne školy a špeciálne výchovné zariadenia. Autor chápe inkluzívnu pedagogiku ako súčasť transformácie špeciálnej pedagogiky a výraznejšie splynutie s pedagogikou všeobecnou. Konkrétnejšie hovorí o syntéze reformnej pedagogiky. Je to výzva pre 21. storočie, ktorá už nepočíta s tradičným definovaním podstaty postihnutia.

Špeciálna pedagogika a liečebná pedagogika. Pojem liečebná pedagogika sa ako synonymum špeciálnej používa v Maďarsku a Nemecku. V polovici 20. storočia ju V. Gaňo chápal ako synonymum špeciálnej pedagogiky. Po roku 1967 u nás vznikol samostatný odbor Liečebná pedagogika, ktorej predmetom je skúmať a aplikovať špeciálne výchovné metódy ako arteterapia, biblioterapia, ergoterapia, dramaterapia a pod. v procese liečenia telesne a duševne chorých a sociálne narušených jednotlivcov (Pavlík, O., 1984). V Čechách sa tento odbor nikdy neformoval, uvedené terapie sa riadia medzi špeciálnopedagogické terapie. V roku 2019 sa liečebná pedagogika spoločne s logopédiou vymedzili z kategórie pedagogických vied a sú zaradené medzi zdravotnícke vedy a odbory zamerané na skvalitňovanie života. Liečební pedagógovia môžu vo svojej práci využívať psychotereapeutické techniky.

Literatúra:

- BARTOŇOVÁ, M. 2019. *Špecifické poruchy učení a chování*. Distanční studijní text. Opava : SU. ISBN 978-80-7510-338-3.
- BELKOVÁ, V. 2010. *Školská integrácia*. Banská Bystrica : UMB.
- BURJAN, V. a kol. 2017. *Učiace sa Slovensko*. Bratislava : Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu.
- DUCHOVIČOVÁ, J. a kol. 2011. *Vybrané kapitoly z didaktiky pedagogiky a sociálnej pedagogiky*. Nitra : UKF, 374s. ISBN 978-80-8094-857-3.
- DUCHOVIČOVÁ, J., KURINCOVÁ, V. 2012. *Teoretické základy výchovy a vzdelávania*. Nitra : UKF.
- EDELSBERGER, L. 1964. *Špeciální pedagogika defektologická*. Praha : SPN.
- EDELSBERGER, L., KÁBELE, F. 1988. *Špeciální pedagogika*. Praha : SPN.
- FISCHER, S. 2006. *Etopédie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem : Acta Universitatis
- FISCHER, S. a kol. 2014. *Špeciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se specifickými potřebami v oblasti somatické, psychické a sociální* (učebnice pro studenty učitelství). Praha : Triton.
- FLORIAN, L., BLACK-HAWKINS, K. 2011. *Exploring inclusive pedagogy*. British Educational Research Journal. Vol. 37, no. 5, p. 813-828.
- GAVORA, P. a kol. 2010. *Elektronická učebnica pedagogického výskumu*. [online]. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-2951-4. Dostupné na: <http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/>.
- HÁJKOVÁ, V., STRNADOVÁ, I. 2010. *Inkluzivní vzdělávání. Teorie a praxe*. Praha : Grada.
- HATÁR, C. 2009. *Sociálna pedagogika, sociálna andragogika a sociálna práca – teoretické, profesijné a vzťahové reflexie*. 2. aktualizované a doplnené vydanie. Praha : Educa Service a Česká andragogická spoločnosť, 141 s. ISBN 978-80-87306- 01-7.
- HORŇÁK, L. et al. 2002. *Dějiny špeciálnej pedagogiky*. Prešov : Prešovská Univerzita.
- HORŇÁKOVÁ, M. 2014. *Kroky k inkluzívnej škole*. Ružomberok : Verbum KU RK.
- HREBEŇÁROVÁ, L., KOŽÁROVÁ, J. 2015. Epistemologické východiská školskej úspešnosti žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v kontexte inkluzívneho vzdelávania. In *Dilemy inkluzívneho procesu v edukácii so zameraním na socializáciu osôb so špeciálnymi potrebami: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej multiodborovej konferencie 17.-18. september 2015 Prešov*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 150 s. ISBN 978-80-555-1423-9.
- CHUDÝ, M. 2006. Školská integrácia a jej formy. In: *Efeta*, roč. 16, č. 1.
- JESENSKÝ, J. 2000. *Andragogika a gerontagogika handicapovaných*. Praha : Karolinum.

- JESENSKÝ, J. 2000. *Základy komprehenzivní speciální pedagogiky*. Hradec Králové : Gaudeamus. 275 s.
- KOCUROVÁ, M. 2002a. *Komunikační kompetence jako téma inkluzivní školy*. Dobrá voda : Aleš Čeněk FO. 416 s. ISBN 80-86473-23-6.
- KOCUROVÁ, M. 2002b. *Speciální pedagogika pro pomáhající profese*. Plzeň : ZČU. 209 s. ISBN 80-7082-844-7.
- KOLÁŘOVÁ, K. 2012. *Jinakost – postižení – kritika*. Společenské konstrukty nezpůsobilosti a hendikepu. Antologie textů z oboru disability studies. Praha : Sociologické nakladatelství.
- KOMÁRIK, E. 1998. *Pedagogika emocionálne a sociálne narušených*. Bratislava : UK.
- KRATOCHVÍLOVÁ, E. a kol. 2007. *Úvod do pedagogiky*. Trnava: Trnavská univerzita.
- KUDLÁČOVÁ, B. 2010. *Európske pedagogické myslenie*. Trnava: Trnavská univerzita.
- KURINCOVÁ, V., DUCHOVIČOVÁ, J., SLEZÁKOVÁ, T., KOMORA, J. 2008. *Základy pedagogiky pre učiteľské odbory štúdia*. Nitra : PF UKF, 237 s. ISBN 978-80-8094-445-2.
- LAJČIN, D. a kol. 2020. *Školská pedagogika III. Inkluzívna edukácia*. Dubnica nad Váhom : VŠ DTI, 408 s. ISBN 978-80-89732-75-1.
- LECHTA, V. a kol. 1995. *Diagnostika narušenej komunikačnej schopnosti*. Martin : Osveta.
- LECHTA, V. a kol. 2010. *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením*. Praha : Portál.
- LECHTA, V. a kol. 2016. *Inkluzivní pedagogika*. Praha : Portál, 600 s. ISBN 978-80-262-1123-5.
- LERNER, J. W. 2006. *Learning disabilities and related disorders : characteristics and teaching strategies*. Belmont : Wadsworth Publishing, 549 s. ISBN 978-0618474028.
- LUDÍKOVÁ, L., RENOTIÉROVÁ, M. 2004. *Speciální pedagogika*. Olomouc : Univerzita Palackého. 313 s. ISBN 80-244-0873-2.
- LUDVÍK, F. 1956. *Dějiny defektologie: historický nárys péče o mládež vyžadující veřejné ochrany a pomoci*. Praha : SPN.
- MICHALÍK, J. 2003. *Lidská práva zdravotně postižených* In *Zpráva o stavu lidských práv v České republice v r. 2002*. Praha : Český helsinský výbor.
- MICHALOVÁ, Z. 2007. *Sonda do problematiky specifických poruch chování*. Havlíčkův Brod : Tobiáš.
- MICHALÍK, J., VALENTA, M. 2006. *Speciální pedagogika 7*. Olomouc : UP, 1.vyd. ISBN 80-244-1215-2.
- MONATOVÁ, L. 1996. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. Brno : Paido. 77 s. ISBN 80-85931-20-6.
- MÚHLPACHR, P. 2007. *Dilemata speciální pedagogiky*. Brno : MSD. 269 s. ISBN 978-80-7392-012-8.
- PAŘÍZEK, V. 1996. *Základy obecné pedagogiky*. Praha : Pedagogická fakulta UK.
- PAVLÍK, O. a kol. 1984. *Pedagogická encyklopédia Slovenska*. 2. vyd. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- PIPEKOVÁ, J. a kol. 2006. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno : Paido. 330 s. ISBN 80-7315-120-0.
- PIPEKOVÁ, J. a kol. 2010. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno : Paido. 401 s. ISBN 978-80-7315-198-0.
- POKORNÁ, V. 2010. *Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování*. Praha : Portál, 336 s. ISBN 978-80-7367-817-3.
- PRŮCHA, J. a kol. 2003. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha : Portál. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.

- PRŮCHA, J. a kol. 2009. *Pedagogická encyklopedie*. Praha : Portál, 936 s. ISBN 978-80-7367-546-2.
- JŮVA, V. a kol. 2001. *Základy pedagogiky (pro doplňující pedagogické studium)*. Brno : Paido. ISBN 80-85931-95-8.
- PRŮCHA, J. 2005. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál. ISBN 978-80-7367-503-5.
- PŘINOSILOVÁ, D. 2007. *Diagnostika ve speciální pedagogice*. Brno : Paido. 178 s. ISBN 80-7315-157-7.
- SEIDLER, P., ŽOVINEC, E. 2008. *Cesty k inklúzii ako proces skvalitňovania pedagogickej integrácie žiakov a študentov so ŠEP*. Nitra: PF UKF. ISBN 978-80-8094-446-9.
- SCHUTZMAN, M., COHEN-CRUZ, J. 1994. *Playing Boal – Theatre, Therapy, Activism*. London, New York : Routledge. ISBN 0-415-08608-6.
- SLOWÍK, J. 2007. *Speciální pedagogika*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 160 s. ISBN 978-80-247-1733-3.
- SOVÁK, M. 1972. *Nárys speciální pedagogiky*. 1. vydání. Praha : SPN. 206 s.
- SOVÁK, M. 1986. *Nárys speciální pedagogiky*. Praha : SPN.
- SOVÁK, M. et. al. 2000. *Defektologický slovník*. Jinočany : H&H. 418 s. ISBN 80-86022-76-5.
- SVOBODA, M., VÁGNEROVÁ, M., KREJČÍŘOVÁ, D. 2001. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha : Portál, 791 s. ISBN 80-7178-545-8.
- SWIERKOSZOVÁ, J. 2016. *SPU a ADHD*. Praha : Dr. Josef Raabe s. r. o., ISBN 978-80-7496-215-8.
- ŠMELOVÁ, E. a kol. 2017. *Spoločenské aspekty inkluze*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-244-4911-1.
- ŠVEC, Š. a kol. 1998. *Metodológia vied o výchove*. Bratislava : Iris. 303 s. ISBN 80-88778-15-8.
- TITZL, B. 2000. *Postižený člověk ve společnosti*. Praha : UK. ISBN 80-86039-90-0.
- TUREK, M. 2000. Úvod. In *Študijný program 2000/2001*. Prešov: Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity.
- VÁGNEROVÁ, M. 1997. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. Praha: Karolinum, 170s. ISBN 80-7184-488-8.
- VÁGNEROVÁ, M. 2001. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha : Univerzita Karlova, 304 s. ISBN 80-246-0181-8.
- VALENTA, M. 2004. Speciálněpedagogická diagnostika. In RENOTIÉROVÁ, M.; LUDVÍKOVÁ, L. a kol. 2004. *Speciální pedagogika*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, s. 135 – 148. ISBN 80-244-0873-2.
- VALENTA, M. 2015. *Slovník speciální pedagogiky*. Praha : Portál. ISBN 978-80-262.
- VALENTA, M. a kol. 2014. *Přehled speciální pedagogiky*. Rámcové kompendium oboru. 1. vydání. Praha : Portál, s.r.o. ISBN 978-80-262-0602-6.
- VALENTA, M. 2009. *Psychopedie: [teoretické základy a metodika]*. 4. aktualiz. a rozš. vyd. Praha : Parta, 386 s. ISBN 978-80-7320-137-1.
- VANČIKOVÁ, K., PORUBSKÝ, Š., KOSOVÁ, B. 2017. *Inkluzívne vzdelávanie – dilemy a perspektívy*. Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo UMB v Banskej Bystrici. ISBN 978-80-557-1278-9.
- VAŠEK, Š. a kol. 1994. *Špeciálna pedagogika - terminologický a výkladový slovník*. 1. vyd. Bratislava : SPN, 245 s. ISBN 80-08-01217-X.
- VAŠEK, Š. 1995. *Špeciálnopedagogická diagnostika*. Bratislava : SPN. ISBN 80-08-02056-3.
- VAŠEK, Š. 1996. *Špeciálna pedagogika*. Bratislava : Sapientia. ISBN 80-967180-3-7.